

Conformeren aan de moederrol

Een kwalitatief onderzoek naar de ervaring van moeders met ambivalentie of spijt, in relatie tot het heersende beeld omtrent moederschap

Lenne Ike

Masterthesis

Universiteit voor Humanistiek

Lenne Ike

Studentnummer: 1017896

lenne.ike@student.uvh.nl

Begeleider(s): Dr. Annelieke Damen & Dr. Mienke van der Brug

Meelezer: Dr. Femmianne Bredewold

Afstudeeronderzoek bij de master Humanistiek

Universiteit voor Humanistiek

Utrecht

19 april 2024

Aantal woorden: 22.525

Illustratie titelblad: Sander Abbema

Voorwoord

Deze masterscriptie is het sluitstuk van mijn tijd aan de Universiteit voor Humanistiek. Na hele mooie jaren op de universiteit ben ik blij dat ik deze periode kan afsluiten met een scriptieonderwerp omtrent het moederschap. Al een aantal jaren heeft dit onderwerp mijn grote interesse, gevoed door verhalen vanuit mijn omgeving. Heel graag wil ik een aantal mensen bedanken, aangezien ik zonder hun hulp deze scriptie niet tot een mooi einde had kunnen brengen.

Allereerst wil ik graag mijn beide scriptiebegeleiders hartelijk bedanken. Annelieke Damen voor het vertrouwen dat ze mij gaf in de beginfase van het scriptieproces. Haar aanmoediging gaf me de moed om dit soms uitdagende scriptie-onderwerp daadwerkelijk op te pakken.

Ik wil ook graag mijn tweede begeleider, Mienke van der Brug, bedanken voor haar waardevolle input en ondersteunende feedback. De inhoudelijke gesprekken die we voerden hebben mijn denkproces gestimuleerd en deden mijn motivatie alleen maar groeien. Dank daarvoor!

Heel graag zou ik ook de respondenten van dit onderzoek ontzettend willen bedanken. Ik wil jullie allereerst heel erg bedanken voor jullie bereidheid tot deelname, iets wat gezien de gevoeligheid van het onderwerp niet zo vanzelfsprekend was. Ik wil jullie daarnaast bedanken voor jullie openheid en eerlijkheid tijdens onze gesprekken. Het was bijzonder om naar jullie verhalen te mogen luisteren, verhalen die sommigen van jullie met niemand anders hebben gedeeld. Ik ben jullie dankbaar voor het vertrouwen dat jullie in mij gesteld hebben.

Graag zou ik ook mijn lieve studie-maatjes willen bedanken waarmee ik deze scriptietijd samen heb doorgebracht. De studeersessies samen maakten het schrijven van de scriptie een stuk leuker. Ook wil ik mijn vriend Sander heel erg bedanken voor het maken van de illustratie op het titelblad van deze scriptie, en niet te vergeten voor zijn onvoorwaardelijke support gedurende mijn scriptieproces. Ten slotte wil ik mijn ouders bedanken voor hun lieve steun, in een, voor ons gezin, soms uitdagende tijd.

Utrecht, april 2024

Lenne Ike

Samenvatting

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar de ervaring van vrouwen met ambivalentie of spijt bij het moederschap. Hierbij is gefocust op hoe deze vrouwen het dominante beeld rondom moederschap ervaren en hoe zij zich hiertoe verhouden.

Uit eerder onderzoek blijkt dat de ervaring van moederschap sterk verweven is met de sociaal-culturele normen omtrent moederschap. De ervaring van moeders met ambivalentie of spijt wijkt af van het heersende beeld. Dit zorgt ervoor dat deze vrouwen niet enkel te kampen hebben met hun eigen gevoelens van ambivalentie of spijt, maar ook met een ‘secundaire laag’ aan gevoelens. Het doel van deze studie was om vanuit de subjectiviteit van de vrouw te onderzoeken wat het heersende beeld omtrent moederschap met haar doet, en hoe zij zich hiertoe verhoudt.

Om dit te onderzoeken is gebruik gemaakt van een methodologische triangulatie. Er is gebruik gemaakt van diepte-interviews en een documentenanalyse. De interviews en de documenten zijn (afzonderlijk van elkaar) thematisch geanalyseerd, waarna de resultaten zijn samengevoegd.

Uit het onderzoek komt naar voren dat de vrouwen veel verwachtingen vanuit het dominante beeld ervaren wanneer het aankomt op de moederrol. De vrouwen voelen een druk vanuit het dominante beeld, wat resulteert in de angst tekort te schieten als moeder. De vrouwen lijken zichzelf verantwoordelijk te houden voor hun afwijkende ervaring van het moederschap, met als gevolg dat ze twijfelen aan hun geschiktheid als moeder.

Er kan gesteld worden dat de problematiek voortkomend uit de verhouding tot het heersende beeld omtrent moederschap wordt geïndividualiseerd, ondanks dat het dominante beeld een groot effect heeft op de vrouwen met ambivalentie of spijt. Daarnaast komt uit het onderzoek naar voren dat elementen van ongelijkheid in ouderschap een negatief effect hebben op de ervaring van vrouwen met ambivalentie of spijt.

Aanbevelingen voor de praktijk zijn dat relevante professionals worden geïnformeerd over de diverse ervaringen omtrent moederschap en de rol die de sociaal-context hierbij speelt. Ook wordt er aanbevolen om geestelijk verzorgers in te zetten om een ruimte te bieden voor de ervaringen van de vrouwen. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is dat er onderzocht kan worden op welke schaal ambivalentie en spijt zich voordoet onder Nederlandse vrouwen, zodat inzichtelijk wordt hoe breed gedragen de problematiek is en wat hieraan te doen is.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	7
1.2 Doelstelling	11
1.3 Vraagstelling	11
1.4 Centrale begrippen	12
1.5 Leeswijzer	12
2. Theoretisch kader	13
2.1 Dominante beeld omtrent moederschap	13
2.2 Ambivalentie bij moederschap	17
2.3 Spijt van het moederschap	19
3. Onderzoeksopzet en methoden	23
3.1 Onderzoeksdesign	23
3.2 Diepte-interviews	24
3.3 Documentenanalyse	26
3.4 Data-analyse	27
3.5 Ethische overwegingen	27
4. Resultaten	29
4.1 Ervaring van moederschap	29
4.1.1 Ervaring van de dagelijkse praktijk als moeder	29
4.1.2 Moederschap en identiteit.	32
4.1.3. Conclusie	37
4.2 Dominante beeld rondom moederschap	38
4.2.1 Het kind staat centraal	38
4.2.2 Hoe een moeder hoort te zijn	40
4.2.3 Verschillen tussen moeder en vaders	44
4.2.4 Conclusie	45

4.3 Ervaring van het dominante beeld rondom moederschap	46
4.3.1 Persoonlijke ervaring en het dominante beeld	46
4.3.2 Omgang met het dominante beeld	49
4.3.3 Wat het dominante beeld teweegbrengt	52
4.3.4 Conclusie	54
5. Conclusies	56
6. Discussie.....	58
6.1 Interpretaties deelvraag 1: ervaring van het moederschap	58
6.2 Interpretaties deelvraag 2: dominante beeld moederschap	60
6.3 Interpretaties deelvraag 3: ervaring van het dominante beeld	62
6.4 Beperkingen van het onderzoek	64
6.5 Aanbevelingen voor de praktijk.....	66
6.6 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	67
Literatuur.....	68
Bijlage 1. Interview guide	72
Bijlage 2. Overzicht geraadpleegde websites documenten	74
Bijlage 3. Informatiebrief en informed consent	75

1. Inleiding

In de volksmond wordt moederschap, ondanks de zware momenten die het moederschap kent, regelmatig omschreven als ‘het mooiste wat er is’. Zo zijn er op het sociale media platform Instagram vele berichten te vinden van zogeheten ‘*mommy influencers*’ die beschrijven hoe bijzonder het moederschap voor hen is¹. Ook zijn er regelmatig bekende Nederlandse vrouwen die bijvoorbeeld in interviews aangeven dat het moederschap ‘het mooiste’ is wat zij ooit hebben mogen ervaren².

Dat de bovengenoemde uitspraken niet voor elke moeder gelden, is een minder vaak gehoord geluid. Toch zijn er moeders die het moederschap niet ervaren als ‘het mooiste wat er is’. Sommige moeders bevalt het moederschap niet goed. Zij ervaren het moederschap niet als een verrijking (Garncarek, 2020). Deze vrouwen worstelen met hun rol als moeder en ervaren hierbij meer negatieve dan positieve gevoelens. Voor sommige vrouwen geldt dat ze wellicht een andere keuze hadden gemaakt als ze de tijd terug konden draaien (Donath, 2017). Deze vrouwen hebben te maken met (hevige) gevoelens van ambivalentie bij het moederschap, of, in sommige gevallen, van spijt.

Voordat er verder wordt ingegaan op de probleemschets van deze thesis, is het belangrijk om het verschil tussen ambivalentie en spijt bij moederschap nader te beschouwen. Beide begrippen hebben overeenkomsten, maar kennen ook belangrijke verschillen.

Vrouwen die gevoelens van ambivalentie ervaren bij het moederschap hebben te maken met meerdere gelijktijdige tegenstrijdige gevoelens omtrent hun ervaring van het moederschap (Beattie, 2020). Tegenstrijdige gevoelens zoals liefde en haat voor het kind kunnen hierbij voorkomen op hetzelfde moment. Hoewel dualiteit een belangrijk kenmerk is bij ambivalentie, zijn deze gevoelens niet zo zwart-wit als dat ze lijken. Zo benadrukt Williamson (2021) dat ambivalentie een complex en ‘rommelig’ begrip is. In deze complexiteit van tegenstrijdige gevoelens kan bij moeders met ambivalentie ook sprake zijn van (kortdurende) spijtgevoelens (Donath, 2017). In deze thesis wordt er, in navolging van Donath (2017), van uitgegaan dat er bij ambivalentie sprake *kan* zijn van spijtgevoelens.

¹ Zie bijvoorbeeld het Instagram account van *mommy influencer* Rosanna Gentenaar: https://www.instagram.com/billierose/p/C3uQNIjsp8B/?img_index=1 (Geraadpleegd op 10 maart 2024).

² Zie bijvoorbeeld het interview met de Nederlandse zangeres Tabitha: <https://www.rtlnieuws.nl/entertainment/video/5306559/tabitha-moederschap-mooiste-wat-ik-ooit-heb-mogen-ervaren> (Geraadpleegd op 10 maart 2024).

Toch zijn ambivalentie en spijt niet hetzelfde. Spijt is, zo beargumenteert Nieto (2021) in lijn met Donath (2017), een gevoel dat in zekere mate meer ‘solide’ is in tegenstelling tot de zojuist besproken ‘kortdurende’ spijtgevoelens. Dat wil zeggen dat spijt van het moederschap geen gevoel is wat ‘komt en gaat’. Wanneer er in deze thesis over spijt bij moederschap gesproken wordt, wordt hiermee bedoeld op de erkenning van een vrouw dat de keuze tot het moederschap een onjuiste keuze is geweest. In dit onderzoek spreek ik dan ook over moeders met gevoelens van ambivalentie (met of zonder kortdurende spijtgevoelens) *of* spijt.

Onderzoek naar gevoelens van ambivalentie bij moederschap is niet nieuw. Al sinds de jaren 60, tijdens de tweede feministische golf, is er een interesse in wetenschappelijke literatuur naar dit onderwerp ontstaan. Zo besteedde bijvoorbeeld Winnicott (1994) in zijn invloedrijke essay *‘Hate in the Counter-Transference’* kort aandacht aan gevoelens van liefde en haat die een moeder kan ervaren bij moederschap. Tegenwoordig wordt de wetenschappelijke literatuur uit die tijd echter bekritiseerd door onderzoekers. Zij stellen dat ze niet tot nauwelijks de subjectiviteit van de moeder zelf in ogenschouw nemen. Het gebrek aan aandacht voor de subjectiviteit van de moeder (in vergelijking tot die van het kind) valt ook nu nog terug te zien, in bijvoorbeeld de geboortezorg waarin de aandacht vooral gefocust is op de pasgeboren baby (van Nistelrooij & van der Waal, 2019). Toch neemt dit niet weg dat ambivalentie bij moederschap een onderwerp is dat ter sprake komt, bijvoorbeeld in het recent verschenen boek van Mosselman (2022) genaamd ‘Al die liefde en woede: moeder worden, een memoir.’

Onderzoek naar spijt van het moederschap is daarentegen nieuwer. Er is nog weinig onderzoek dat zich richt op de ervaring van moeders met spijt. Slechts enkele studies zijn hierop gericht, met als bekendste het onderzoek van Israëlish socioloog Orna Donath (2017). Donath sprak voor haar onderzoek 23 Israëlish vrouwen naar hun ervaring met spijt van het moederschap. Volgens Donath (2017) rust er nog een groot taboe op spijt bij het moederschap.

De ervaring van moeders met ambivalentie of spijt wijkt af van het heersende beeld (ook wel dominante beeld genoemd) omtrent moederschap, waarin moederschap wordt geportretteerd als datgene wat een vrouw vervulling geeft in het leven (O’Reilly, 2022; Matley, 2020). En dat is juist hetgeen dat ervoor zorgt dat deze moeders in een lastige positie kunnen verkeren. Hun ervaring met ambivalentie of spijt kan namelijk niet los gezien worden van het heersende beeld rondom moederschap. Zo valt te beargumenteren dat moederschap een sociaal-culturele en zelfs politieke aangelegenheid is (Garncarek, 2020). Dit wordt vaak over het hoofd gezien. Zo beschrijft Baraitser (2017) dat moederschap doorgaans gezien wordt als een individuele

aangelegenheid, die wordt beschouwd als een transnationale, transhistorische of zelfs ‘universele’ ervaring (Baraitser, 2017); een ervaring die de landsgrenzen en geschiedenis zou doorkruisen. Echter, het tegendeel is waar: de ervaring van moederschap is sterk verweven met de sociaal-culturele normen die heersen in een bepaalde samenleving omtrent moederschap (Williamson, 2021).

Deze verwevenheid tussen de ervaring van het moederschap en de normen omtrent moederschap valt goed terug te zien in zowel de ervaring van moeders met ambivalentie als die van moeders met spijt. Zo beschrijven Baraitser en Noack (2007) dat vrouwen die gevoelens van ambivalentie ervaren niet enkel te kampen hebben met deze ambivalente gevoelens zelf, maar ook met een zogeheten ‘secundaire laag’ aan gevoelens bestaande uit schaamte, woede of wanhoop. Deze secundaire laag aan gevoelens is onlosmakelijk gekoppeld aan de heersende ideologieën rondom moederschap, stelt Williamson (2021). Het is een uitdaging om je als moeder weerbaar op te stellen ten aanzien van je eigen ambivalentie hierdoor. Je hebt als moeder niet alleen te kampen met je eigen ambivalente gevoelens, maar ook met gevoelens die daarbovenop komen (Williamson, 2021). Dit proces van dubbele gevoelens is moeilijk en intensief voor vrouwen, stelt Williamson (2021), en kan vrouwen daarnaast het gevoel geven dat ze een slechte moeder zijn.

Voor vrouwen die spijt hebben van het moederschap is deze verwevenheid eveneens aanwezig, bijvoorbeeld zichtbaar in het taboe dat op deze ervaring van het moederschap rust (Donath, 2017). Vrouwen met spijt van het moederschap botsen met hun ervaring van het moederschap met het traditionele beeld rondom moederschap. Zij kunnen op veel kritiek en oordelen rekenen en worden tevens gedemoniseerd (Donath, 2017). Het gevoel van spijt bij moederschap wordt gezien als een ‘*abject maternal experience and an object of disbelief*’ (Donath, 2015, p.344). Er lijkt dus weinig tot geen ruimte om deze ‘andere’ ervaring van moederschap bespreekbaar te maken, omwille van het heersende beeld rondom moederschap.

Opvallend is dat ondanks de inspanningen van eerdere ‘moeder-onderzoekers’ (*maternal scholars*), beginnend tijdens de tweede feministische golf rond de jaren 60/70, heersende beelden rondom moederschap ‘onmogelijk’ blijven voor moeders (Baraitser & Tyler, 2010). De schaamte en schuldgevoelens die komen kijken bij ofwel ambivalentie of spijt bij het moederschap tonen aan dat er een koppig heersend beeld rondom moederschap overeind blijft staan waarin ambivalentie en spijt bij moederschap niet tot nauwelijks een plek hebben (Williamson, 2021). Dit onderzoek richt zich dan ook op de ervaring van moeders met

ambivalentie of spijt en hoe zij zich verhouden ten aanzien van het dominante beeld rondom moederschap.

Wetenschappelijke relevantie

Er is een gebrek aan onderzoek gericht op moederschap binnen wetenschappelijke literatuur (Laney et al., 2015). Hierbij is er vooral, zo beschrijft Williamson (2021), een gebrek aan wetenschappelijke studies die beginnen bij de ervaring van de vrouw zelf, oftewel wetenschappelijke studies die vanuit de *maternal point of view* beginnen. Aangezien de ervaring van moeders met ambivalentie of spijt niet een losstaande ervaring is, zal in dit onderzoek vanuit de *maternal point of view* worden ingegaan op de verhouding tussen de ervaring van de vrouwen en het dominante beeld rondom moederschap.

Maatschappelijke relevantie

De lastige positie waar vrouwen met ambivalentie of spijt bij moederschap zich in bevinden kan ervoor zorgen dat de vrouwen zich onbegrepen voelen. Tevens kan het zorgen voor gevoelens van schuld en schaamte bij de vrouwen (Williamson, 2021; Donath, 2017). Met dit onderzoek wordt daarom gepoogd bij te dragen aan meer begrip voor deze ervaringen van het moederschap en voor de impact die het heersende beeld rondom moederschap in een samenleving hierop heeft. Met name op het gebied van spijt bij moederschap wordt tevens geprobeerd bij te dragen aan een taboedoorbrekende tendens rondom dit onderwerp.

Door deze ervaringen van Nederlandse vrouwen voor het voetlicht te brengen middels wetenschappelijk studies, kan er uiteindelijk bijgedragen worden aan adequate hulpverlening voor deze doelgroep. Met dit onderzoek wordt dan ook gepoogd om (zorg)praktijken te informeren over de onlosmakelijke verbintenis tussen de ervaring van moederschap en de culture normen omtrent moederschap. (Zorg)praktijken zoals consultatiebureaus, psychologenpraktijken of geestelijk verzorgers kunnen hun hulpverlening op deze manier geïnformeerd afstemmen op deze doelgroep.

Humanistische relevantie

Dit onderzoek sluit nauw aan bij het begrip humanisering, een van de twee kernbegrippen die centraal staan binnen de humanistiek als interdisciplinaire menswetenschap. Humanisering heeft betrekking op het creëren van een humane samenleving waarin elk mens een volwaardig bestaan kan leiden (Jacobs, 2001). Onder humane samenleving wordt onder andere verstaan dat er ‘respect is voor verschillen’, ‘aandacht voor kwaliteit van leven’ en dat mensen een

“zinvol bestaan kunnen leiden, waarin ze tot hun recht komen en de ervaring hebben ertoe te doen” (Jacobs, 2001, p. 39). Met deze studie wordt geprobeerd bij te dragen aan een samenleving waarin respect is voor de ervaring van moeders met ambivalentie of spijt; een ervaring die vaak onuitgesproken blijft en die een ‘vreemde stilte’ (Baraitser, 2017) kent. Middels dit onderzoek wordt getracht vrouwen, anoniem, een stem te geven en wordt er een ruimte gecreëerd om hun ervaring te delen. Het onderzoek kan op deze manier bijdragen aan een humanere samenleving waarin diverse ervaringen van het moederschap een plek hebben en niet langer thuishoren in de taboesfeer.

1.2 Doelstelling

Het kennisdoel van dit onderzoek is om meer inzicht te verschaffen in de ervaring van Nederlandse vrouwen die ambivalentie of spijt ervaren bij het moederschap, en hoe zij zich verhouden ten aanzien van het dominante beeld rondom moederschap in de samenleving. Het handelingsdoel van dit onderzoek is om bij te dragen aan meer begrip voor de ervaring van vrouwen die ambivalentie of spijt ervaren bij het moederschap, met tegelijkertijd het doel om relevante (zorg)praktijken voor deze doelgroep te informeren.

1.3 Vraagstelling

De centrale hoofdvraag in dit onderzoek luidt:

Hoe ervaren moeders met ambivalentie of spijt bij het moederschap het heersende dominante beeld omtrent moederschap, in relatie tot hun eigen ervaring?

Deelvragen hierbij zijn:

- 1) Wat is de ervaring van het moederschap van vrouwen met ambivalentie of spijt bij het moederschap?
- 2) Wat zien moeders met ambivalentie of spijt bij het moederschap als het dominante beeld van moederschap?
- 3) Hoe ziet de relatie eruit tussen de ervaring van moederschap van moeders met ambivalentie of spijt bij het moederschap en het dominante beeld over moederschap?

1.4 Centrale begrippen

- Onder het begrip ‘moeders’ wordt in dit onderzoek een vrouw met één of meerdere (biologische) kinderen verstaan.
- Bij het definiëren van het begrip ‘moederschap’ wordt gebruik gemaakt van de definitie van Baraitser (2008). Zij stelt dat moederschap, naast dat het een materiële en belichaamde ervaring is, ook een emotionele en relationele ervaring is. Tevens is moederschap divers, meervoudig, context-gebonden en onderhevig aan culturele ideologieën en normen.
- Voor een omschrijving van het begrip ‘ambivalentie’ wordt de definitie van Beattie (2020) gebruikt. Zij beschrijft ambivalentie als een uniek menselijke staat, waarbij iemand meerdere tegenstrijdige gevoelens ervaart omtrent, in dit geval, moederschap.
- Om het begrip ‘spijt’ te definiëren wordt gebruik gemaakt van de definitie van Moore & Abetz (2019). Zij beschrijven spijt als toestand die zowel cognitieve als emotionele elementen omvat en gekenmerkt wordt door tegen-feitelijk denken over acties die wel of niet genomen zijn. Bij spijt voelt het individu zich verantwoordelijk voor de uitkomst van de keuze. Toch is spijt, zo stellen Moore & Abetz (2019) in lijn met Donath (2015), een toestand die gevormd wordt door de context en de bijbehorende ideologieën en culture normen.

1.5 Leeswijzer

Deze thesis is opgebouwd uit zes hoofdstukken. In hoofdstuk twee zullen allereerst de centrale begrippen van dit onderzoek worden uitgediept en theoretisch worden ingebed. Daarna wordt in hoofdstuk drie de onderzoeksopzet en methoden besproken. In hoofdstuk vier zullen vervolgens de bevindingen van dit onderzoek uiteen worden gezet. In hoofdstuk vijf worden vervolgens de conclusies besproken. Tot slot worden in hoofdstuk zes de hoofdbevindingen van het onderzoek teruggekoppeld naar de theorie, worden de beperkingen van het onderzoek besproken en zullen er aanbevelingen gegeven worden voor vervolgonderzoek en de praktijk.

2. Theoretisch kader

In dit deel zullen de centrale begrippen uit deze thesis theoretisch worden uitgediept en waar nodig worden voorzien van nadere toelichting. Er zal uitgebreid worden stilgestaan bij het westerse dominante beeld omtrent moederschap en wat dit precies behelst. Vervolgens wordt er dieper ingegaan op zowel ambivalentie ten aanzien van moederschap, als spijt ten aanzien van moederschap.

2.1 Dominante beeld omtrent moederschap

Moederschap is ingebed in een culture context en kan daarom niet beschouwd worden als een individuele aangelegenheid, los van de context waar het zich in bevindt. Hoe er over moederschap gedacht wordt verschilt dan ook per cultuur, per tijd waarin we leven en per locatie waar je je bevindt. Moederschap is dan ook een sociaal-culturele, zelfs politieke aangelegenheid (Garncarek, 2020; Donath, 2015).

In 1976 maakte dichter, essayist en invloedrijke feminist Adrienne Rich een onderscheid tussen enerzijds 'het instituut van moederschap' en anderzijds de ervaring van moederschap. Rich (1976) bracht hiermee onder de aandacht dat moederschap moest worden opgevat als een sociaal, historisch en cultureel ingebed begrip. Zo stelt Rich (1976) dat mannen het begrip 'moederschap' hebben gedefinieerd en gecontroleerd, en dat het woord het onderdrukkende patriarchale instituut dat eraan ten grondslag ligt, weergeeft. Rich stelt het woord '*mothering*' ertegenover, oftewel 'moederen', wat neerkomt op een verwijzing naar ervaringen van vrouwen die moeder zijn. Het woord 'moederen' stelt, in tegenstelling tot 'moederschap', de ervaring van de vrouw centraal en neemt de subjectieve beleving in ogenschouw.

Het onderscheid van Rich (1976) tussen het instituut van moederschap en de ervaring van moederschap zorgde voor een verandering in opvatting binnen moederschapsstudies. Voortbordurend op Rich (1976) haar onderscheid, voegt de Britse hoogleraar in gender- en vrouwenstudies Andrea O'Reilly (2010) nog een derde categorie toe die zij van belang achtte binnen moederschapsstudies. Het is de categorie 'identiteit' of 'subjectiviteit', die betrekking heeft op het zelfgevoel van moeders en hoe dit wordt gevormd door het instituut van moederschap en de ervaring van 'moederen'. Het onderscheid in categorieën geeft weer hoe in de loop der tijd verschillende perspectieven zijn ontstaan op het begrip 'moederschap' binnen moederschapsstudies.

In haar boek 'Maternal regret' toont O'Reilly (2022) aan hoe de (westerse) culturele context bepalend is voor hoe er heden ten dage naar moederschap gekeken wordt. O'Reilly (2022) benadrukt dat het hedendaagse beeld van moederschap wordt beïnvloed door een normatief kader, en spreekt daarom van '*normative motherhood*'. Volgens O'Reilly zijn er drie overkoepelende begrippen die de heersende normen omtrent moederschap samenvatten: essentialisatie (*essentialization*), idealisatie (*idealization*) en naturalisatie (*naturalisation*). Deze zullen hieronder achtereenvolgens besproken worden.

Ten eerste stelt O'Reilly (2022) dat moederschap bekeken wordt door een bril van 'essentialisatie'. Met de term essentialisatie van moederschap probeert O'Reilly aan te tonen dat er een heersend normatief element is waarbij van iedere vrouw verwacht wordt dat ze uit zichzelf moeder zou willen worden. Het feit dat vrouwen in staat zijn om kinderen te baren (de potentie), brengt het passieve gebod met zich mee dat ze dit ook moeten verwezenlijken. Het passieve gebod dat 'alle vrouwen moeder dienen te worden', zorgt ervoor dat de keuzevrijheid van vrouwen ingeperkt wordt (O'Reilly, 2022).

Zowel O'Reilly (2022) als Donath (2017) benadrukken dat de neoliberale overtuiging rondom 'keuze' hierop van werking is. Deze heersende neoliberale overtuiging wekt de suggestie dat vrouwen vrij zijn om te kiezen voor moederschap, hetgeen resulteert in dat vrouwen ook verantwoordelijk worden gehouden voor deze keuze. Echter, zo stellen O'Reilly (2022) en Donath (2017), de vrouw is niet 'vrij' om hier een keuze in te maken. Het normatieve kader omtrent moederschap schept de verwachting dat elke vrouw uiteindelijk moeder wil worden. Het is "inconceivable that a woman who is purportedly healthy and sane, and who is able to choose her own trajectory in life would decide against motherhood." (Donath, 2017, p. 7). Donath noemt het '*the colonisation of our imagination*', omdat er wordt gesuggereerd dat het moederschap het enige pad is om te bewandelen. Moeders die Donath heeft benaderd voor haar onderzoek beschrijven dan ook dat de keuze tot moeder worden 'automatisch' ging. Het overkomt de vrouwen, en is daarmee een passieve beslissing. Volgens O'Reilly (2022) is het krijgen van kinderen een onderdeel van de levensweg die gekenmerkt wordt door een opeenvolging van progressieve fasen: schooltijd, werken, een relatie, het huwelijk en uiteindelijk het ouderschap. "To be a nonmother is, thus, to go off script with no story to be told." (O'Reilly, 2022, p.24).

Het tweede overkoepelende begrip dat O'Reilly (2022) toeschrijft aan het normatieve moederschap is die van 'idealisatie'. De idealisatie gaat volgens O'Reilly om de overtuiging dat elke moeder vreugde en doelmatigheid vindt in het zijn van een moeder. Je bent een

‘goede moeder’ als je het moederschap ervaart als iets wat voldoening geeft en ervaren wordt als ‘de moeite waard’ (Matley, 2020). O’Reilly stelt dat de idealisatie van moederschap onhaalbare verwachtingen creëert voor moeders.

Dit valt ook terug te zien in de in moederschapsstudies veelgenoemde term ‘*intensive mothering*’ (Hays & Baigent, 1998). Deze term verwijst naar de verwachting dat moeders erg betrokken dienen te zijn bij de zorg voor hun kind(eren). Deze in 1998 ontwikkelde term, duidt aan dat er een ideologie centraal staat binnen het moederschap waarin er vanuit gegaan wordt dat moeders de eerste verzorgende zijn van hun kinderen, dat moeders belangrijker wordt geacht dan betaald werk, en dat moeders met volledige toewijding zorgen voor hun kind. Dit wil zeggen dat een groot deel van de tijd, energie en geld van de vrouwen wordt gestoken in het opvoeden van hun kinderen (Ennis, 2014).

Ennis (2014) toont aan hoe deze ideologie van *intensive mothering* gelinkt is aan het zo geheten ‘*new momism*’. Douglas en Michaels (2004) stellen dat de term ‘*momism*’ komt van een journalist genaamd Philip Wylie, die de term in 1942 op een denigreerde manier gebruikte. Hij vond dat moeders te beschermend en betrokken waren naar hun kinderen, en dat hiermee hun kinderen zwakke mensen werden. De term is in de jaren tachtig van de vorige eeuw echter ge-reclaimed, losgehaald van de vrouwonvriendelijke ondertoon, en passend gemaakt binnen de ideologie van het moederschap. *New momism* is een term geworden waaraan een tal idealen, normen en gebruiken gekoppeld zijn.

Aan de oppervlakte lijkt het alsof het begrip *new momism* moederschap viert, maar in werkelijkheid, zo stellen Douglas en Michaels (2004) legt het de lat voor moeders hoog, en is perfectie het uitgangspunt. Het begrip *new momism* lijkt wellicht progressiever dan eerst, maar dat is niet het geval. Moeders zijn vrij om te werken, verdienen hun eigen geld, maar de verwachting blijft dat ze erg betrokken zijn bij de zorg voor hun kinderen. Dat maakt dat van vrouwen nu twee keer zoveel wordt verwacht: enerzijds onafhankelijk van een partner een carrière opbouwen, en anderzijds nog steeds de primaire verzorgende van het kind: “thus the new momism is deeply contradictory: it both draws from and repudiates feminism.” (Douglas & Michaels, 2004, p.5).

Ten derde verwijst O’Reilly (2022) met de term ‘naturalisatie’ naar de dominante overtuiging in westerse samenlevingen dat elke moeder van nature moederliefde voelt voor het kind. Tevens heerst de overtuiging dat vrouwen zijn uitgerust met van nature aanwezige ‘moederlijke vermogens’. Er zijn meerdere (historische) onderzoeken die deze overtuiging ter

discussie stellen. Zo komt uit het historische onderzoek van Badinter (1989) naar voren dat van nature aanwezige moederliefde niet bestaat. Badinter onderbouwt dit door aan te halen dat er in tijden van het Ancient Regime in de 18^e eeuw, het voor vrouwen uit hogere kringen normaal was om hun kinderen niet zelf op te voeden, maar aan een min uit te besteden. Een liefdevolle opvoeding vanuit de moeder werd in die tijd niet verwacht, stelt Badinter (1989). Badinter concludeert hieruit dat van nature aanwezige moederliefde niet bestaat, aangezien dat zou betekenen dat de vrouwen uit die tijd tegen hun natuur in zouden handelden. Badinter verzet zich dan ook tegen de overtuiging dat er zoiets als ‘natuurlijk moederschap’ bestaat. De liefde van een moeder voor haar kind is, zo stelt Badinter (1989) onvoorspelbaar. Tederheid en toewijding vanuit een moeder tot haar kind *kan* ontstaat, maar is geen natuurlijk gegeven (Badinter, 1989). Volgens Badinter (1989) is moederliefde dan ook een westerse uitvinding, die is voortgekomen uit veranderingen in demografie en het ontstaan van de verdeling tussen de privésfeer en de publieke sfeer en het daarbij behorende ‘kerngezin’.

Donath (2017) stelt echter dat er onenigheid bestaat tussen historici over het bestaan van moederliefde. Zo stellen andere historici dat het bestaan van moederliefde wel degelijk de norm is geweest in de geschiedenis, kijkend naar bijvoorbeeld de Bijbel en de Middeleeuwen waarin aanwijzingen voor de liefde tussen de moeder en het kind te vinden zijn.

Donath (2017) laat zien dat er wel te concluderen valt dat de sociale perceptie van de moederliefde in het westen veranderd is. Tegenwoordig wordt moederliefde vaak gezien als een 'liefdesstructuur' waarin specifieke eisen worden gesteld aan de gevoelswereld van moeders. Binnen deze liefdesstructuur zijn emoties op een systematische manier georganiseerd. De eisen omvatten bijvoorbeeld de verwachting dat een moeder onvoorwaardelijk van haar kind(eren) houdt, dat ze zich niet bekneld voelt door haar liefde en dat ze haar gevoelens op een juiste manier uit. Een moeder wordt als immoreel of ongeschikt beschouwd als zij hier niet aan voldoet.

Ook Takševa (2017) sluit hierbij aan, wanneer zij in haar onderzoek spreekt over een ‘emotioneel raamwerk’ van waaruit gekeken wordt naar de moeder-kind relatie. Takševa (2017) laat zien dat er bij moederliefde gedacht wordt in termen van onproblematisch, onzelfzuchtig, onvoorwaardelijk en een voortdurende bron van vreugde.

2.2 Ambivalentie bij moederschap

Ambivalentie kan gezien worden als een uniek menselijke staat waarbij je als mens meerdere tegenstrijdige emoties tegelijkertijd ervaart (Beattie, 2020). Bij specifiek moederlijke ambivalentie (*maternal ambivalence*) gaat het om tegenstrijdige emoties omtrent het ‘instituut’ van moederschap, het moederen, en de rol als moeder (Beattie, 2020). Beattie (2020) legt uit dat moederlijke ambivalentie ontstaat door inconsistenties tussen hoe een vrouw zichzelf ziet en het ideaalbeeld van moederschap dat is ontstaan uit het sociaal-culturele construct hieromtrent.

Tijdens het begin van de tweede feministische golf eind jaren 60 werd het thema ambivalentie bij moederschap steeds meer belicht. Zowel Rich als Lazarre spraken over hun persoonlijke gevoelens van ambivalentie bij het moederschap en probeerden zo het onbespreekbare taboe in die tijd te doorbreken (Williamson, 2021). Onderzoek naar moederlijke ambivalentie vindt zijn oorsprong binnen de psychoanalyse en won aan populariteit door onder andere psychoanalist Roszika Parker. Parker (1995) omschrijft ambivalentie als een: “dynamic experience of conflict with the fluctuations felt by a mother at different times in a child’s development, and varying between different children”. Met haar boek *Torn in Two* legt Parker (1995) voornamelijk de nadruk op de constructieve kant van moederlijke ambivalentie. Hier wordt later deze paragraaf op ingegaan. Eerst zal er aan de hand van recentere studies omtrent het onderwerp besproken worden wat ambivalentie bij moederschap precies behelst.

Chapman en Gubi (2019) hebben in hun onderzoek in het Verenigd Koninkrijk vrouwen ondervraagd over hun ervaring met ambivalente gevoelens bij moederschap. Uit dit onderzoek komt voornamelijk naar voren dat de ambivalente gevoelens van de moeders vooral hun oorsprong vinden in het verlies van het ‘zelf’. Dit verlies van het ‘zelf’ omvat een verlies van een gevoel van onafhankelijkheid, relaties en zelfvertrouwen. Deze gevoelens worden over het algemeen ervaren als onverwacht en ongewenst. De vrouwen zijn doorgaans niet voorbereid op deze gevoelens.

Volgens Chapman en Gubi (2019) is het niet verwonderlijk dat de gevoelens van de participanten als onverwachts werden ervaren. De onderzoekers wijzen erop dat dit verband houdt met het overheersende culturele heersende beeld omtrent moederschap, waarin wordt benadrukt dat moederschap voldoening en geluk brengt voor moeders. Er ontstaan gevoelens van wreveld bij de vrouwen, zowel ten aanzien van het kind, als ten aanzien van zichzelf en van anderen. Dit leidt weer tot gevoelens van verwarring en shock. Uiteindelijk ervaren de

moeders echter na verloop van tijd een gevoel van het terugkeren van het 'zelf'. Belangrijk hierbij is dat ze een balans vinden tussen de verschillende delen van zichzelf. Tevens is het belangrijk dat ze hun gevoelens van ambivalentie leren te accepteren (Chapman & Gubi, 2019).

Wanneer in onderzoeken gesproken wordt over ambivalentie bij moederschap, wordt er regelmatig gebruikt gemaakt van de term 'gezonde ambivalentie' (*healty ambivalence*). Zo ook in het wetenschappelijk essay van de eerdergenoemde Takševa (2017). Takševa spreekt in haar essay over het emotionele raamwerk waaruit normaliter de moeder-kind relatie wordt benaderd, beter bekend als het in westerse tradities bekende begrip 'moederliefde'. In haar essay maakt ze duidelijk dat moederliefde onderhevig is aan 'gezonde ambivalentie', net zoals daar sprake van is bij relaties met andere mensen die dichtbij je staan. Ze pleit er dan ook voor dat gezonde ambivalentie erkend moet worden als een vanzelfsprekend aspect van moederliefde. Daar waar twijfels en ambivalentie mogen bestaan in liefdesrelaties of vriendschapsrelaties, is het bij de moeder-kind relatie net zo normaal, stelt Takševa (2017).

Raphael-Leff (2010) stelt dat negatieve gevoelens omtrent de moeder-baby verbintenis vaak worden uitgesloten, omdat het niet in lijn is met het ideaalbeeld. Volgens Raphael-Leff (2010) is het daarom belangrijk dat een moeder meer gezien wordt als subject, een mens van vlees en bloed die complexe en verschillende gevoelens ervaart. Vaak wordt een moeder nog benaderd als object, 'moeder van' of in termen van de functie die ze vervult. Een moeder als persoon, en tevens haar subjectieve betekenisgeving als moeder, zo beargumenteert Raphael-Leff, is vaak afwezig. Dit zorgt ervoor dat de ambivalente gevoelens van moeders ongehoord en onderdrukt worden. Terwijl juist de ervaring van het moederschap gepaard gaat met verschillende tegenstrijdige negatieve en positieve gevoelens. Ook Takševa (2017) benadrukt dat de subjectiviteit van moeders meer gehonoreerd zou moeten worden. Dit opent de weg naar een herdefiniëring van de moeder-kind relatie, die moeders in hun kracht, stelt Takševa (2017).

Chapman en Gubi (2019) tonen in hun onderzoek aan dat niet zozeer de ambivalente gevoelens op zichzelf problematisch zijn, maar dat de interpretatie van hun ambivalentie belastend zijn voor de vrouwen. Door de veroordeling van ambivalente gevoelens ontstaan er gevoelens van schaamte en schuld bij de vrouwen. Mede hierdoor wordt er weinig gesproken over de gevoelens. Dit resulteert er uiteindelijk in dat de mythe rondom vervulling en tevredenheid bij moederschap blijft bestaan, en gevoed wordt. Terwijl de gevoelens van ambivalentie heel normaal zijn (Chapman & Gubi, 2019).

Terugkomend bij Parker (1995), laat zij in haar boek zien dat de interpretatie van de ambivalente gevoelens allesbepalend is. Zo stelt Parker dat ambivalente gevoelens ook op een positieve manier bekeken kunnen worden. Zo laten ambivalente gevoelens van een moeder zien dat ze een vermogen heeft om zichzelf te onderzoeken en te leren kennen, bereid is om eigenschappen in zichzelf onder ogen te komen, en tevens deze eigenschappen te tolereren. De idealisering en kleinering van zichzelf neemt hierdoor af, stelt Parker (1995). Dit maakt dat ambivalente gevoelens constructief kunnen zijn.

LaChance Adams (2014) sluit hierbij aan door te stellen: “When reflection is possible, a woman can begin to understand herself and her actual child through their interactions, rather than trying to be the perfect mother.”(p.65). LaChance Adams (2014) geeft in haar boek een zorg-ethische doordenking van ambivalentie bij moederschap. LaChance Adams benadrukt dat het bij moederlijke ambivalentie gaat om een omgang met de wereld om jezelf heen, en vooral wie jij bent in relatie tot de wereld om je heen. Moederlijke ambivalentie is daarom ook niet enkel een intern subject die een gevoel heeft over een objectieve wereld. Het gaat erom hoe de moeder in relatie staat tot haar wereld en dus ook haar kinderen en wat ze daarin van zichzelf vindt (LaChance Adams, 2014).

Tot slot benadrukt Takševa (2017) het belang van openheid omtrent gevoelens van ambivalentie bij moederschap. Zij stelt dat dit psychologische voordelen kan hebben voor de moeder zelf. Echter blijkt dit nog niet zo gemakkelijk te bewerkstelligen: “Although psychoanalytic studies demonstrate that mothers who accept ambivalence as a creative rather than a threatening force in their love toward their children are happier mothers, the reality is that many mothers deny its presence because the recognition can become overwhelming and produce almost unmanageable anxiety and guilt as it clashes with dominant maternal ideals.” (Takševa, 2017, p. 158).

2.3 Spijt van het moederschap

Spijt van het moederschap is een relatief onderbelicht onderwerp in wetenschappelijke literatuur. Uit het kleine aantal onderzoeken dat is gedaan naar spijt van het ouderschap, blijkt dat in de VS en in Duitsland ongeveer 8 procent van de ouders (vaders en moeders) spijt hebben van het krijgen van kinderen (Piotrowski, 2021). In Polen lijkt dit aantal hoger te liggen, met 13 procent van de ouders (Piotrowski, 2021). Wetenschappelijke cijfers over het aantal vrouwen die spijt ervaren bij het moederschap zijn er niet.

Er zijn een aantal kwalitatieve onderzoeken die zich hebben gericht op specifiek spijt van het moederschap, waaronder het grootschalige onderzoek van de eerder genoemde Israëlische socioloog Orna Donath (2017). Donath heeft voor haar onderzoek, zoals gezegd, 23 vrouwen geïnterviewd naar hun ervaring van spijt van het moederschap. Donath (2017) beschrijft in haar onderzoek het belang van het onderscheid tussen enerzijds ambivalentie bij moederschap en anderzijds spijtgevoelens bij moederschap. Volgens Donath is spijt bij het moederschap een diepgeworteld verlangen bij vrouwen om terug te keren naar de tijd dat ze geen moeder waren. Donath stelt dat deze ervaring van vrouwen niet verward moet worden met gevoelens van ambivalentie, omdat daarmee het gevaar bestaat dat de spijtgevoelens gebagatelliseerd worden. Voordat er verder wordt ingegaan op het onderzoek van Donath, zal eerst het begrip spijt verder uitgediept worden.

Dijk & Zeelenberg (2005) stellen dat spijt gezien kan worden als een negatieve emotie die ervaren wordt op het moment dat er gerealiseerd wordt of ingebeeld wordt dat de huidige situatie beter zou zijn geweest als er in het verleden anders was gekozen. Tevens is spijt, volgens Portugese socioloog Maria d’Avelar (2022), niet enkel een individueel fenomeen dat zich op cognitief en emotioneel niveau afspeelt, maar ook een sociaal en cultureel fenomeen. Het gevoel van spijt geeft namelijk veel weer over hoe het levensverhaal van iemand gevormd wordt door de maatschappij en de cultuur waarin iemand leeft (d’Avelar, 2022). Ook Donath (2017) stelt dat emoties zoals spijt gevormd worden binnen de context van een maatschappij. Spijt, samen met schuld en schaamte, kan daarom gezien worden als een ‘morele emotie’, waarin culturele normen zichtbaar worden.

Donath (2017) maakt in haar onderzoek een belangrijk onderscheid wanneer het gaat over datgene waar de spijtgevoelens van de moeders over gaan, het zogeheten ‘target’. Zo gaat het bij de participanten in Donath haar onderzoek om spijt van de ‘ervaring’, namelijk de ervaring van het moederschap op zichzelf. De spijt is niet gericht op het zogeheten ‘object’, oftewel de kinderen. Donath (2017) stelt dat het belangrijk is om dit onderscheid te maken, om misvattingen te voorkomen.

Ook in andere literatuur komt naar voren dat het bij de (meeste) vrouwen niet gaat om gevoelens van spijt ten aanzien van de kinderen, maar ten aanzien van hun rol als moeder. In het onderzoek van Moore en Abetz (2019) wordt duidelijk waarom sommige vrouwen spijt ervaren van het moederschap. In het onderzoek richten Moore en Abetz (2019) zich op ervaringen die online gedeeld zijn op platform Reddit, waarop ouders hun gevoelens van spijt

beschrijven. De redenen voor spijt die Moore en Abetz (2019) gevonden hebben in hun onderzoek hebben ze opgedeeld in twee categorieën.

De eerste categorie betreft algemene omstandigheden waar de ouders spijt van ervaren. Onder deze categorie vallen omstandigheden zoals het moment waarop ze kinderen hebben gekregen, hoeveel kinderen ze hebben gekregen, met welke partner ze kinderen hebben gekregen, de hoeveelheid opofferingen die ze moeten doen en tot slot spijt van het grootbrengen van hun kinderen in de wereld zoals deze nu is.

De tweede categorie betreft minder algemene en tevens minder voorkomende redenen voor spijtgevoelens. Onder deze categorie behoren redenen die te maken hebben met daadwerkelijke spijt van het krijgen van kinderen. Redenen zijn bijvoorbeeld het hebben van een hekel aan ouderschap, zichzelf zien als slechte ouder, de wens hebben om kinderloos te zijn gebleven of het opvoeden van lastige kinderen. Volgens Moore en Abetz (2019) heeft de reden 'een hekel hebben aan ouderschap' vooral te maken met het gevoel van verlies wat gepaard gaat met ouderschap. Deze reden is voornamelijk bij moeders het geval, stellen Moore en Abetz (2019). Ook uit Matley (2020) zijn onderzoek, gericht op online ervaringsverhalen van vrouwen in het Verenigd Koninkrijk, komt dit beeld naar voren. Matley (2020) laat zien dat vrouwen die spijt ervaren te maken hebben met gevoelens van rouw door het verlies van hun voorgaande leven.

Matley (2020) beschrijft daarnaast dat spijt van het moederschap gezien moet worden als een counter-discours van moederschap en vrouwelijkheid. Hij sluit hiermee aan bij wat Donath (2017) ook beschrijft in haar onderzoek. Donath (2017) stelt dat spijt van het moederschap indruist tegen de diepgewortelde pro-natalistische cultuur, met name in Israël. Vrouwen zijn in Israël, in Donath's (2017) woorden, haast 'verplicht' tot het baren van kinderen. Matley (2020) stelt echter dat in westerse landen deze 'verplichting' niet als zodanig geworteld is in de cultuur. Wel laat Matley (2020) zien dat er in westerse landen een post-feministisch discours heerst waarin vrouwen als vrij worden gezien tot het maken van de keuze tot moederschap. Dit post-feministisch discours heeft echter als gevolg (net als het pro-natalistische discours) dat er geen ruimte bestaat voor vrouwen om spijt te ervaren over de keuze tot moederschap. Het is immers hun eigen keuze, waar ze zelf verantwoordelijk voor zijn en waar ze goed over hadden moeten nadenken (Donath, 2017; Matley, 2020).

Onderzoek van Sihto en Mustosmaki (2012) toont aan dat in een westers land zoals Finland, waarbij de keuze tot moederschap als individuele keuze wordt gezien, spijt ook een verborgen

en verboden onderwerp is. Dat heeft volgens de onderzoekers te maken met de individualisering en depolitisering van het moederschap. Sihto en Mustosmaki (2012) stellen dat Finland bekend staat om de gender-gelijkheid die het land kent, en tevens wordt gezien als een van de beste landen om moeder te zijn. De onderzoekers beargumenteren dat deze twee kenmerken ervoor zorgen dat spijt van het moederschap onbespreekbaar blijft. Het discours van gender-gelijkheid verhult namelijk hoe gender-gerelateerd moederschap is (wat bijvoorbeeld terug te zien is in de gender gebonden (ongelijke) zorgverdeling en mannelijke werkcultuur). Dat moederschap een politiek geladen onderwerp is wordt niet gezien, stellen Sihto en Mustosmaki (2012). Het gevolg is dat de ervaring van vrouwen met spijt bij het moederschap wordt geïndividualiseerd en gedepolitiseerd. Dit valt terug te zien in omgevingsreacties bij de vrouwen, waarin het spijt bij moederschap wordt toegekend aan het individu door bijvoorbeeld te stellen dat de moeilijkheden in het moederschap zelf-toegebracht zijn of te wijten zijn aan een postnatale depressie.

3. Onderzoeksoopzet en methoden

3.1 Onderzoeksdesign

Dit onderzoek betreft een empirisch sociaalwetenschappelijk onderzoek naar moeders die gevoelens van ambivalentie of spijt ervaren bij het moederschap en naar hun verhouding ten aanzien van het dominante beeld rondom moederschap. Het onderzoek is kwalitatief van aard, wat betekent dat de nadruk zal liggen op de betekenissen die moeders toekennen aan hun ervaring van ambivalentie of spijt, waarbij de context in ogenschouw wordt genomen (Boeije, 2023). Aangezien de subjectiviteit van vrouwen met ambivalentie of spijt centraal staat in dit onderzoek, is er gekozen voor een empirisch onderzoek om zo op een verdiepende manier rijke inzichten op te doen over de ervaring van deze vrouwen.

In deze studie is er sprake van een methodologische triangulatie. Zo is er in dit onderzoek gebruik gemaakt van twee kwalitatieve onderzoeksmethoden, namelijk diepte-interviews en een documentenanalyse (Patton, 1999). Oorspronkelijk was het plan om uitsluitend diepte-interviews te gebruiken als onderzoeksmethode. Echter, moeders met ambivalentie en spijt bleken een moeilijk bereikbare groep respondenten te zijn. Dit resulteerde in een beperkt aantal deelnemers. Daarom is er besloten om naast de diepte-interviews ook een documentenanalyse uit te voeren, waarbij online-ervaringsverhalen van vrouwen met ambivalentie of spijt bij het moederschap onderzocht zijn. De ervaringsverhalen die online (anoniem) gedeeld zijn, bleken een waardevolle aanvulling te zijn naast het relatief kleine aantal respondenten in dit onderzoek. Deze methodologische triangulatie verhoogt daarmee de validiteit van dit onderzoek, aangezien de triangulatie het mogelijk maakt om een rijk beeld te schetsen van een onderwerp waar een taboe op lijkt te rusten (Guion et al., 2011).

De scope van het onderzoek is naarmate het onderzoek vorderde verbreed. Aanvankelijk richtte het onderzoek zich uitsluitend op vrouwen die spijt ervaren bij het moederschap. Echter, het bleek dat deze groep respondenten moeilijk te bereiken was binnen de tijdslimieten van dit onderzoek. Daarom is besloten om de populatie te verbreden en ook vrouwen te includeren die ambivalente gevoelens hebben ten aanzien van het moederschap.

Afbakening

De onderzoekspopulatie van deze studie bestaat uit vrouwen in Nederland die ambivalentie ten opzichte van het moederschap ervaren en uit vrouwen in Nederland die spijt hebben van het moederschap. Ter afbakening van het onderzoek is ervoor gekozen om moeders van alle

leeftijden te includeren, mits emotioneel en fysiek gezond. Ook is het van belang dat de moeders geen postnatale depressie hebben gehad na de geboorte van hun kind, om zo een vertroebeld beeld te voorkomen. Daarnaast is ervoor gekozen vrouwen om geen vrouwen te includeren waarbij de ambivalente of spijtgevoelens enkel voortkomen uit het hebben van een extra zorgbehoevend kind. Ook vrouwen met traumatische ervaringen uit het verleden die van grote invloed zijn op hun ambivalentie of spijt zijn geëxcludeerd van het onderzoek. Op deze manier wordt geprobeerd om de uitgewaaierde oorzaken van ambivalentie of spijt bij het moederschap enigszins af te bakenen, om zo in dit onderzoek te kunnen focussen op ambivalentie en spijt bij moederschap zonder buitengewone omstandigheden.

3.2 Diepte-interviews

Samenstelling steekproef

Voor dit onderzoek zijn zeven vrouwen geïnterviewd, waarvan uiteindelijk zes vrouwen bruikbaar zijn bevonden als respondent voor het onderzoek gezien de afbakening. Het grootste deel van de respondenten valt te categoriseren onder de groep moeders met ambivalente gevoelens bij het moederschap. Twee van de respondenten vallen te categoriseren in de groep ‘spijt van het moederschap’. Dit onderscheid is gemaakt op basis van een aantal criteria, die hieronder kort zullen worden toegelicht.

Criteria voor vrouwen met ambivalente gevoelens bij het moederschap zijn: 1) ze geven aan dat ze gevoelens van ambivalentie ervaren bij het moederschap 2) ze geven aan dat ze waarschijnlijk opnieuw zouden kiezen voor het moederschap als ze nogmaals konden kiezen, en 3) ze geven aan zich niet te vinden in de term ‘spijt’ van het moederschap.

Criteria voor vrouwen met spijt van het moederschap zijn; 1) ze geven aan dat ze gevoelens van spijt ervaren bij het moederschap, 2) ze geven aan dat ze waarschijnlijk niet opnieuw zouden kiezen voor het moederschap als ze nogmaals konden kiezen, en 3) de voordelen van het moederschap wegen niet op tegen de nadelen van het moederschap.

De leeftijden van de respondenten variëren. Eén respondent is tussen de 20-30 jaar oud, drie respondenten zijn tussen de 40 -50 jaar oud, en twee respondenten zijn tussen de 60-70 jaar oud. Van de respondenten hebben drie vrouwen één kind, de andere drie vrouwen hebben twee of meer kinderen. De leeftijd van de kinderen variëren tussen de 0-10 jaar (twee kinderen), 10-20 jaar (drie kinderen), 30-40 jaar (vier kinderen). Drie van de respondenten

zijn samen met de vader van hun kind(eren), twee van de respondenten is lange tijd samen geweest met de vader van de kinderen, één respondent is kort samen geweest met de vader van haar kind/kinderen.

Sampling

Aangezien moeders met ambivalentie of spijt niet makkelijk vindbaar bleken, zijn er meerdere wervingsmethoden gebruikt. Zo is geprobeerd via psychologen, die in contact staan met de onderzoekspopulatie, een ingang te vinden. Ook zijn twee productiehuizen benaderd die zich bezig houden met het onderwerp ‘spijtmoeders’, om te kijken of zij een ingang konden bieden. Daarnaast is er ook via moeder-fora, facebookgroepen en instagrampagina’s, gericht op moederschap, gepoogd in contact te komen met eventuele respondenten. Deze wervingsmethoden leverden niets op. Daarom is besloten om zowel de netwerkmethode als de sneeuwbal methode toe te passen. Deze twee benaderingen zijn erg geschikt voor onderzoeken die zich richten op gevoelige onderwerpen en moeilijk te bereiken groepen (Boeije, 2023). Bij de netwerkmethode heb ik contact gezocht met mensen binnen mijn eigen netwerk om te informeren naar mogelijk geïnteresseerde moeders in hun kring. Vervolgens is de sneeuwbal methode toegepast, waarbij aan reeds gevonden respondenten werd gevraagd of zij nog andere potentiële deelnemers kenden. De sneeuwbal methode bleek bijzonder geschikt voor dit onderzoek, omdat het de gevoeligheid rondom het onderwerp doorbrak, aangezien de vrouwen werden benaderd door een mede-ambivalente of ‘spijt’-moeder.

Data-verzameling

Het onderzoeksinstrument van dit onderzoek betreft semigestructureerde diepte-interviews. Er is voor dit instrument gekozen om zo de beleving, ervaring en de manier van ordening van ervaringen van de vrouwen in kaart te brengen (Boeije, 2023). Er is gepoogd om op deze manier een rijke beschrijving te krijgen van de ervaring van moeders met gevoelens van ambivalentie en spijt bij het moederschap.

Er is tijdens de interviews gebruik gemaakt van een interview guide (zie bijlage 1). De interviewguide is opgebouwd aan de hand van de deelvragen en de centrale begrippen uit de literatuur, aansluitend op het referentiekader van de respondent (Evers, 2015). De interview guide diende als houvast tijdens het interview, maar was niet leidend. Dit betekent dat er tijdens het interview ruimte was voor doorvragen en uitwijden. Er is een proefinterview afgenomen om te ondervinden of de interviewtopics aansloten en passend bleken voor het bespreken van een gevoelig onderwerp. Nadien is de interviewguide verfijnd. Er werd

oorspronkelijk gestreefd naar een tijdsduur van 45 minuten per interview, de interviews duurden uiteindelijk tussen de 60 en 90 minuten.

3.3 Documentenanalyse

Een documentenanalyse is een onderzoeksmethode waarbij bestaande documenten worden verzameld en systematisch worden geanalyseerd (Bowen, 2009). In dit onderzoek staan documenten centraal waarin de ervaring van vrouwen met ambivalentie of spijt bij het moederschap worden besproken. Online zijn er vele (anonieme) documenten te vinden van vrouwen die hun verhaal delen omtrent dit onderwerp. Dat maakt dat deze methode een groter bereik heeft dan het vinden van respondenten. Vanwege de anonimiteit bij meeste documenten kan het zijn dat de verhalen tevens eerlijker en opener zijn, vergeleken met de verhalen van de respondenten. Een nadeel hierbij kan zijn dat de artikelen niet gecheckt kunnen worden op echtheid.

Selectie documenten

Voor dit onderzoek zijn 24 online ervaringsverhalen van moeders verzameld. De ervaringsverhalen zijn gevonden op verschillende sites waarop deze verhalen worden gepubliceerd in de vorm van een artikel. Ook bleken fora een bron waar mensen hun persoonlijke ervaring delen onder de gebruikers. In bijlage 2 is een overzicht opgenomen met de geraadpleegde websites. Er zijn uitsluitend documenten geselecteerd die vanuit de ik-persoon geschreven zijn, met als doel zo nauw mogelijk aan te sluiten bij de persoonlijke ervaring van de betreffende vrouw.

Ook de documenten zijn gecategoriseerd in de groepen ‘ambivalentie’ en ‘spijt’. Er zijn echter andere criteria gehanteerd dan bij de respondenten, vanwege het verschil in onderzoekseenheid.

De criteria die zijn gehanteerd bij documenten betreffende ‘ambivalentie’ zijn: 1) het woord ‘ambivalentie’ wordt expliciet genoemd, of de nadruk van het document ligt op de nadelen van het moederschap 2) er wordt gesproken over het niet leuk vinden van het moederschap of het verlangen om tijdelijk te ontsnappen aan het moederschap, 3) er wordt (eventueel) gesproken over een ‘beetje’ spijt, of ‘momenten’ van spijt.

Het criterium dat is gehanteerd bij documenten betreffende ‘spijt’ zijn: 1) het woord ‘spijt’ wordt expliciet genoemd, of 2) er wordt gesproken over de wens om het krijgen van kinderen terug te draaien.

3.4 Data-analyse

De interviews en de documenten zijn (afzonderlijk van elkaar) met behulp van het programma Atlas-ti geanalyseerd. Er heeft een thematische analyse plaatsgevonden, met behulp van het gebruik van hoofdcodes en sub-codes (Braun & Clarcke, 2021). Een eerste ordening in de codes is aangebracht aan de hand van de drie verschillende deelvragen. Vervolgens is verdere ordening aangebracht op basis van de verschillende elementen die naar voren kwamen in de ervaringen van de vrouwen, wat inhoudt dat er op een inductieve manier is gecodeerd. Belangrijke hoofdthema’s die in zowel de analyse van de interviews als de analyse van de documenten naar voren kwamen bij bijvoorbeeld deelvraag 3, waren onder andere ‘twijfel aan geschiktheid’, ‘buitenstaander voelen’ en ‘zelfveroordeling’.

Vervolgens zijn de codes onderverdeeld in codegroepen, om zo meer inzicht te verschaffen in de onderlinge samenhang. Per codegroep zijn uiteindelijk ‘netwerken’ gecreëerd om de codes visueel in beeld te brengen. Doel hiervan was om een beter overzicht te krijgen van de samenhang binnen de codes, maar ook om eventuele verschillen duidelijk te maken.

Uiteindelijk zijn de bevindingen uit de analyse van de interviews en de analyse van de documenten samengevoegd. De bevindingen uit beide methoden zijn met elkaar vergeleken, en overeenkomsten en verschillen zijn geïdentificeerd (Guion et al., 2011). Veel voorkomende bevindingen die in beide methoden naar voren kwamen zijn uiteindelijk samengevoegd. Maar ook zijn opvallende verschillen of aanvullingen in beide bevindingen uitgelicht.

3.5 Ethische overwegingen

Aangezien ambivalentie en spijt bij moederschap een gevoelig thema lijkt te zijn in Nederland, is enige voorzichtigheid als onderzoeker van belang. Voorafgaand aan de interviews heeft elke respondent een *informed consent* (zie bijlage 3) formulier ondertekend, waarbij ze toestemming gegeven voor deelname aan het onderzoek en verdere verwerking van hun gegevens (Boeije, 2023). Alle verzamelende gegevens zijn vertrouwelijk behandeld en beveiligd bewaard. Tevens is alle data in het onderzoek anoniem verzameld, wat betekent

dat alle persoonlijke gegevens verwijderd zijn in de verwerking van de data. De ruwe geanonimiseerde data is teruggekoppeld naar de desbetreffende respondent, om zo de respondent de mogelijkheid te bieden de data door te lezen en te bepalen of ze akkoord gaat met de wijze waarop geanonimiseerd is.

Omwille van de gevoeligheid van het onderwerp is rekening gehouden met een aantal risico's tijdens de interviews. Een van deze risico's is het fenomeen 'oprakelen'. Dat wil zeggen dat het voor een respondent emotioneel belastend kan zijn wanneer tijdens het delen van een (moeilijke) ervaring nare gevoelens (weer) naar boven komen (Boeije, 2023). Tijdens vrijwel ieder interview was er sprake van dit 'oprakelen', in meer of mindere mate. Zo kwam bij een aantal respondenten gevoelens van verdriet omhoog wanneer zij spraken over hun (oude) gevoelens van schaamte of eenzaamheid. Ook het gevoel niet 'geschikt' te zijn als moeder zorgde bij meerdere vrouwen voor verdriet. Als onderzoeker heb ik mij hierbij zo empathisch en begripvol mogelijk geprobeerd op te stellen, zonder daarbij mijn rol als onderzoeker uit het oog te verliezen. Ook heb ik aangegeven dat ik telefonisch beschikbaar was voor de respondenten, mocht er na het interview last worden ondervonden van het oprakelen. Eén van de vrouwen heeft hier nadien gebruik van gemaakt.

4. Resultaten

4.1 Ervaring van moederschap

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de eerste deelvraag van dit onderzoek besproken. Bij de bespreking van de deelvraag zijn de resultaten uit de analyse van de interviews samengevoegd met de resultaten uit de documentenanalyse. De resultaten zullen aan de hand van thema's besproken worden. Omdat ambivalentie bij moederschap niet hetzelfde is als spijt bij moederschap (zoals beschreven in de inleiding), worden de verschillen in ervaring expliciet benoemd in dit hoofdstuk. Wanneer niet wordt ingegaan op verschillen tussen ambivalentie en spijt, is het betreffende (deel)thema voor beide groepen moeders van toepassing is.

4.1.1 Ervaring van de dagelijkse praktijk als moeder

De beginperiode als moeder; ambivalentie of spijt het hevigst

De eerste gevoelens van ambivalentie of spijt, vertelde de meerderheid van de respondenten desgevraagd, ontstonden vlak na de geboorte van het eerste kind. Uit de verhalen van de respondenten komt naar voren dat de beginperiode als moeder als hevig wordt ervaren. Dit is ook de periode waarin sommige ambivalente moeders (tijdelijke) gevoelens van spijt hebben ervaren. Zo beschrijft respondent 3 hoe zij de eerste periode ervaarde: *“Dat ik echt dacht van nou, kan iemand zeggen dat het allemaal een boze droom was? Dat heeft wel echt maanden geduurd voordat ik dat een beetje kwijt was.”*

Ook uit de online-ervaringsverhalen valt op te merken dat de beginperiode door veel van de vrouwen als uitdagend wordt ervaren. Zo zijn de ervaringsverhalen voor het grootste gedeelte gericht op de beginjaren van het moederschap. Online gaan veel berichten over hoe de zwaarte van het moederschap de vrouwen overvalt tijdens deze periode. Elementen die worden genoemd door zowel respondenten als de vrouwen online zijn bijvoorbeeld het opgebroken ritme, overspoeld worden door ‘alles wat moet’, de verantwoordelijkheid, de bemoeizucht van anderen en het vroege opstaan.

Sommige respondenten beschrijven de beginperiode dan ook als een periode van wennen. Wennen aan de nieuwe situatie en aan alles wat daarbij komt kijken en wat ze, ondanks voorbereiding, niet hadden verwacht. Een vrouw met ambivalentie beschrijft online dat het voelt alsof haar leven ‘op z'n kop staat’ sinds de komst van het kind. Respondent 6 beschrijft

dat ze erg schrok: *“Ik dacht echt van, mijn god, wat komt er allemaal op me af? Ik was denk ik niet goed voorbereid. Ja, wel qua zorg en ook qua luiers en borstvoeding. Dat wist ik allemaal wel. Maar ik vond het zo overweldigend. Ik schrok echt heel erg.”*

De ambivalentie of spijt wordt door bijna alle vrouwen in de eerste tijd (maanden, soms jaren) het hevigst ervaren. Bij de meeste respondenten nemen deze gevoelens na de beginperiode af. Wanneer de kinderen ouder worden, en bijvoorbeeld hun taal beginnen te ontwikkelen en zelfstandiger worden, wordt het iets makkelijker. Al is een volledige afname van gevoelens van ambivalentie of spijt bij weinig vrouwen het geval zolang de kinderen in huis wonen. Respondenten bij wie de kinderen uit huis zijn, geven veelal aan dat de gevoelens van ambivalentie of spijt afgenomen zijn.

Sommige vrouwen met spijt geven aan dat hun gevoel van spijt niet (zal) afnemen. Zo stelt een vrouw online dat zij haar spijt nog altijd ervaart, ondanks dat haar kinderen volwassen zijn en het huis hebben verlaten. Een respondent met spijt stelt daarnaast dat het gevoel van spijt continu aanwezig al blijven, aangezien het verbonden is met wie zij is als persoon. Voor haar is het gevoel van spijt continu aanwezig, in meerdere of mindere mate, aangezien zij zich niet thuis voelt in haar rol als moeder.

Weinig plezier halen uit het moederschap

Bijna alle vrouwen die geïnterviewd zijn geven aan dat ze het moederschap niet als ‘leuk’ ervaren. Ook in de ervaringsverhalen komt naar voren dat het moederschap eerder als een ‘last’ wordt ervaren, dan als iets waar de vrouwen plezier aan beleven. Zo wordt het moederschap in de online-ervaringsverhalen omschreven als ‘opgave’, als iets wat ‘zwaar’, ‘moeilijk’, ‘frustrerend’ of stressvol is. Bij de respondenten worden door vrouwen met ambivalentie ook de termen als ‘hard werken’, ‘chaotisch’ of juist ‘sleur’ genoemd wanneer ze spreken over de alledaagse praktijk van het moederschap.

Vooraf vrouwen met ambivalente gevoelens geven in hun ervaring online weer dat ze het moeilijk hebben met het gevoel ‘constant aan te moeten staan’. Het moederschap kost voor velen van hen een hoop energie. Een van de vrouwen stelt dat er bij haar irritatie optreedt omdat er ‘constant een beroep’ op haar wordt gedaan. Een van de vrouwen online schrijft dat ze soms behoefte heeft aan een ‘pauzeknop’, omdat ze graag ‘even uit’ zou willen staan. Sommige van de vrouwen benoemen het in termen van ‘ik wil geen moeder meer zijn’.

Vrouwen met spijt van het moederschap benoemen daarnaast dat het moederschap soms ervaren wordt als een ‘klusje’ of taak die uitgevoerd dient te worden. Zo vertelt respondent 4: *“Ik denk dat ik dat hele moeder zijn een beetje als een klusje zie. Weet je, kind moet verzorgd worden, kind moet naar bed, kind moet te eten krijgen, we gaan leuke dingen doen, kind krijgt aandacht.”* Een moeder beschrijft online een soortgelijke ervaring en voegt daar nog aan toen dat het haar veel energie kost: *“Ik hou zeker wel van mijn dochter maar ik vind het zorgen niet leuk, spelen niet leuk. Hele dag met haar bezig zijn vind ik niet leuk. Ik doe het allemaal zeker wel met alles wat ik in mij heb. Maar het vergt mega energie.”* (vrouw op community.24baby.nl).

Toch betekent dit niet dat de vrouwen, zowel die met ambivalentie als die met spijt, geen enkel plezier ervaren aan het moederschap. Zowel de respondenten als de vrouwen online vertellen over (kleine) momenten van plezier, bijvoorbeeld tijdens momenten van verbinding of tijdens grappige of schattige momenten met de kinderen.

Taakverdeling met partner

Veel van de geïnterviewde vrouwen geven aan dat moeilijkheden omtrent de taakverdeling van de zorg voor de kinderen zorgen voor ambivalente of spijtgevoelens. Meerdere respondenten geven aan dat het moederschap hen daardoor zwaar valt. Het verergert in sommige gevallen de al bestaande gevoelens van ambivalentie of spijt.

Eén respondent geeft aan dat zij en haar partner de zorg voor hun kind(eren) voor een groot deel samen doen. De rest van de respondenten geeft aan dat zij het grootste deel van de zorg voor het kind/kinderen dragen. De partner is bij alle geïnterviewde vrouwen wel in beeld, maar neemt bij bijna alle vrouwen minder zorgtaken op zich dan zijzelf. Meerdere respondenten beschrijven bijvoorbeeld dat hun partner hard ging werken na de geboorte van hun kind(eren). Gemaakte afspraken rondom het ‘samen doen’, worden niet of nauwelijks nageleefd. Zo komt naar voren in het interview met respondent 6:

Ik: *“En hoe ging dat [de gemaakte afspraken] dan in de praktijk?”*

Respondent 6: *“Totaal anders. Het tegenovergestelde. Het kwam allemaal op mijn bordje neer. Hij wist ook niet goed wat hij moest doen. Hij trok zich terug. Hij ging keihard werken.”*

Ook respondent 1 beschrijft een soortgelijke ervaring na de geboorte van haar kind: *“En ik denk dat hij [toenmalige partner] in een soort paniek ook was waardoor hij weer ging werken*

en ik dus letterlijk echt dagen alleen was en de nachten alleen deed en dat, ja, was gewoon eigenlijk niet te doen. Dat deed ik wel. Maar dat maakte me wel heel eenzaam.”

Ook in de online-ervaringsverhalen komt bij meerdere vrouwen naar voren dat zij het gevoel hebben dat de zorg voor de kinderen, en met name de verantwoordelijkheid, voor het grootste gedeelte op hen als vrouw aankomt. Zo beschrijven deze vrouwen hoe ze het gevoel hebben dat zij, in plaats van hun partner, de ‘bedenker’ zijn, of diegene zijn waar het gezin uiteindelijk op rust. Zowel in de online-ervaringsverhalen als in de interviews blijkt dat de partner bij veel vrouwen sommige signalen in het gezinsleven niet oppikt, of niet doorheeft hoe het met de kinderen gaat.

Uit meerdere verhalen van de respondenten en vrouwen online komt naar voren dat de partner meer werkt dan de vrouw. De partner is bij sommige vrouwen veel van huis en heeft ‘een leven naast het gezin’. Respondent 1 stelt daarom: *“Nou als ik had kunnen kiezen voor vaderschap, had ik dat eerder gedaan.”*

Een van de respondenten beschrijft hoe het voor haar voelt alsof ze twee ouders in één moet zijn. Het wekt bij haar gevoelens van boosheid op, dat haar partner minder toewijding toont als vader dan zij had verwacht. Andere respondenten vertellen ook over de frictie die kan ontstaan met hun partner omtrent de onderlinge taakverdeling, en de ruzie die hieruit kan voortvloeien. Een klein aantal vrouwen concludeert dat ze een onjuiste partnerkeus hebben gemaakt alvorens aan kinderen te beginnen.

Veel van de respondenten hebben het gevoel dat ze geen andere keus hebben dan de zorg grotendeels alleen te dragen. Een aantal vrouwen online schrijft hoe ze letterlijk alleen de zorg dragen voor het gezin, aangezien de partner het gezin heeft verlaten.

Duidelijk is dat bij de meeste vrouwen de verdeling van zorg voor de kinderen een bepalende rol speelt bij hun ervaring van het moederschap. Het gevoel ‘er alleen voor staan’ en de eenzaamheid en boosheid die daarbij kunnen komen kijken hebben grote impact op hoe zij zich voelen ten aanzien van het moederschap.

4.1.2 Moederschap en identiteit

De moederrol is niet passend

Voornamelijk vrouwen die spijt ervaren bij het moederschap beschrijven hoe het moederschap voor hen niet als ‘vervullend’ wordt ervaren. Zo beschrijft een van de respondenten hoe voor

haar het moederschap voelt als klusje, in plaats van dat zij zich helemaal vervult met het moederschap. Op dagen dat zij enkel bezig is met de zorg voor haar kind, voelt voor haar alsof zij met haar 'ziel onder de arm' loopt. Een ervaring van een andere respondent sluit hierop aan wanneer zij stelt dat zij het moederschap niet nodig had 'om gelukkig te worden'. Het leven als niet-moeder had zij wellicht als meer vervullend ervaren.

Ook in de online-ervaringsverhalen van de vrouwen met spijt blijkt dat het moederschap hen weinig doet. Zo wordt er door sommige moeders geschreven dat zij zich niet thuis voelen in hun moederrol, of wordt er gesteld dat het moederschap niet zo hun 'ding' is. Een andere vrouw schrijft dat ze niet goed 'gecast' is voor haar rol als moeder: *"Toch sta ik gewoon weer iedere dag op die planken, in mijn kostuum dat dus helaas niet precies voor mij op maat gemaakt is."* (vrouw op mynd.nu).

De moeite met de moederrol komt ook meermaals terug in de ervaringen van de respondenten. Meerdere respondenten geven aan dat een volledige identificatie met de moederrol niet passend is bij wie zij zijn als persoon. Zo geven sommige respondenten aan dat ze 'de ruimte' er niet voor ervaren, andere respondenten geven aan dat de moederrol niet passend is bij hun karakter. Zo beschrijft respondent 1: *"Ik heb daar gewoon geen ruimte voor. In m'n... ja, wie ik ben denk ik gewoon. Alleen maar zorgen of dat ook alleen maar leuk vinden en dat ik.. zo'n moeder ben ik niet."*

Wat bij deze vrouwen naar voren komt is dat ze allemaal beschrijven dat ze niet op een 'natuurlijke' manier gedijen in hun rol als moeder. Zo beschrijft een van deze respondenten dat het moederschap bij haar soms wat 'kunstmatig' voelt, bijvoorbeeld bij het ondernemen van activiteiten met de kinderen, of bij het uiten van de liefde voor de kinderen. Een andere respondent benoemt iets soortgelijks, wanneer zij vertelt dat het moederschap haar niet natuurlijk aangaat.

Sommige moeders beschrijven in de online-ervaringsverhalen dat ze zichzelf 'niet in de wieg gelegd' vinden voor het moederschap. Twee vrouwen wijten dit aan het ontbreken van het door hen genoemde 'moeder-gen' of 'verzorg-gen'. Ook wordt door een aantal vrouwen geschreven dat bij hen de zogeheten 'moedergevoelens' ontbreken. Met de term 'moedergevoelens' wordt veelal bedoeld op 'automatische' gevoelens van verliefdheid na de geboorte of de bereidheid alles opzij te schuiven voor de kinderen. Meerdere moeders met spijt beschrijven dat ze deze gevoelens, tegen de verwachting in, niet ervaren. Ook de bekende 'roze wok', die een van hen verwachtte, kwam niet.

Moederschap en identiteit

Voor meerdere moeders gaat het moederschap gepaard met een gevoel van het verliezen van hun identiteit. Zo vertellen een aantal moeders dat ze zich niet volledig willen identificeren met hun rol als moeder. Meerdere vrouwen vertellen hoe belangrijk het voor hen is om hun eigen ik, hun eigen identiteit, te behouden naast het feit dat ze moeder zijn. Voor hen voelt het onnatuurlijk om hun identiteit te verbinden aan hun kind. Een van de respondenten met spijt beschrijft hoe ze om zich heen ziet dat andere ouders hun kind ‘opnemen’ in hun identiteit. Zijzelf ervaart dat niet. Ze is niet alleen maar moeder: *“Ik ben ook nog gewoon ik.”* (respondent 4).

Veel van de vrouwen krijgen het idee dat ze als moeder alleen nog maar moeder zijn in plaats van zichzelf. Ze voelen zich gereduceerd tot enkel hun moederrol. Naar hun gevoel moeten ze alles van hun eigen leven opgeven om vervolgens alleen maar te zorgen voor hun kind(eren). Ook bij de vrouwen die online hun ervaring van het moederschap delen komt het thema ‘verlies van identiteit’ meerdere keren naar voren. Sommige vrouwen vertellen dat zij het gevoel hebben dat hun identiteit is veranderd sinds ze moeder zijn geworden. En daar hebben ze moeite mee. Een van de vrouwen beschrijft dat ze ‘geen identiteit meer heeft’ sinds ze moeder is geworden. Ook zijn er moeders die het beschrijven als ‘ik voel mij totaal niet meer mezelf’ of ‘ik vergat wie ik was’ door het moederschap. Een vrouw online vraagt zich af of het verliezen van zichzelf het moederschap wel waard is.

Ze hebben het gevoel dat een deel van hun identiteit verloren gaat wanneer ze zich met volledige toewijding storten op hun rol als moeder. Oftewel, ze ervaren een verlies van zichzelf door hun rol als moeder. Zo beschrijft respondent 4: *“Ja, ik heb heel vaak het idee dat ik niet helemaal voldoe als moeder. Dus ja, en dat doet me wel verdriet. Maar aan de andere kant, als ik daar wel helemaal vol voor ga, dan ben ik er gewoon niet meer. Dus dat maakt het een beetje lastig.”*

Meer dan alleen moeder

Een verwant thema heeft betrekking op de behoefte van vrouwen om meer te zijn dan enkel een moeder. Meerdere respondenten geven aan dat ze moeite hebben met het vinden van een balans tussen tijd voor zichzelf nemen en tijd aan de kinderen besteden. In de online-ervaringsverhalen spreken meerdere moeders zich ook uit over de moeite die ze hebben met het feit dat hun hele leven in teken staat van hun kind(eren): *“Ik moet mezelf wegcijferen en dat wil ik niet.”* (vrouw op kidsenkurken.nl).

Veel van de respondenten ervaren ‘tijd voor zichzelf’ als erg belangrijk. Bijna alle respondenten ervaren echter dat ze geen ruimte en tijd hebben voor zichzelf en voor de dingen die ze het liefste willen doen. Het voelt alsof het moederschap hun hele leven overneemt. Zo beschrijft een van de respondenten dat ze oververmoeid haar hobby ging uitoefenen, puur om iets echt alleen voor zichzelf te doen. Ze beschrijft: *“Maar dat was eigenlijk meer een soort wanhoopsdaad.. [...]Dan ging ik [hobby uitoefenen], omdat ik zo graag wilde dat ik iets voor mezelf kon doen. Terwijl ik gewoon helemaal uitgeput was, dus ik had gewoon beter kunnen gaan slapen. Maar ik wilde eigenlijk zo graag weer mijn eigen leven terug.”* (Respondent 3).

Online beschrijven vele vrouwen dat ze sterke behoefte hebben aan rust en ruimte voor zichzelf. Zo schrijven een aantal vrouwen ze dat ze hun kind vaker daar de opvang brengen om zo een dag voor zichzelf te hebben.

Uit de verhalen van de vrouwen komt naar voren dat het voor hen belangrijk is dat ze hun eigen dingen hebben, naast het zijn van een moeder. Meerdere van de respondenten geven aan dat ze hoge prioriteit geven aan hun werk. Werken is voor hen iets wat ze leuk vinden, waar ze graag tijd aan besteden, waar ze zich verantwoordelijk voor voelen en waar ze graag op focussen. Zo zegt respondent 4: *“Als moeder moet je je kind sowieso heel erg leuk vinden. En moet je het daar de hele tijd over hebben. En daar de hele tijd aan denken. Nou, ik heb dat gewoon niet. Ik hou ook heel erg van mijn werk. Dus ik denk ook heel vaak aan mijn werk.”* Hoewel het werk dus door meerdere respondenten als belangrijk en zingevend wordt ervaren, betekent dit niet dat daar de meeste tijd aan besteed wordt. Sommige vrouwen voelen de druk dat de kinderen altijd op één moeten staan, ondanks hun eigen prioriteiten.

Online valt ook terug te zien dat het voor een aantal vrouwen, met name die met spijt van het moederschap, belangrijk is dat ze meer zijn dan enkel een moeder. Een vrouw beschrijft dat ze graag bezig is met activiteiten die niks met haar kind te maken hebben. Zo wil ze in gesprekken graag over andere dingen dan moederschap praten, en voelt ze geen gemis wanneer ze haar kind een tijdje niet ziet.

Beknellend

Sommige van de respondenten, zowel met ambivalentie als met spijt, beschrijven dat voor hen de moederrol als beperkend of beknellend wordt ervaren. Dit heeft er bijvoorbeeld mee te maken dat voor een aantal vrouwen hun hobby’s en ambities stil liggen sinds ze moeder zijn. Ook online wordt er gesproken over het moederschap in termen van belemmerend. Er worden meerdere dingen genoemd: carrières die in het slop raken, relaties die onder druk komen te

staan of ambities die stil liggen. Het gevoel van belemmering zorgt ervoor dat meerdere vrouwen het wellicht anders hadden willen doen, wat betreft het krijgen van kinderen.

Veel vrouwen ervaren het gemis aan vrijheid als een belemmering. Een vrouw online met spijt schrijft dat ze zich ‘gevangen’ voelt: *“Op de moeilijke dagen en momenten van het ouderschap voel ik mij gevangen. Ik heb er dan geen zin meer in om moeder te zijn. Dat voel in tot in mijn tenen. Alles in mijn schreeuwt om ‘vrijheid’. Als je moeder wordt geef je letterlijk een deel van je eigen leven op.”* (vrouw op kekmamma.nl).

Een van de respondenten geeft aan dat het gevoel van beknelling bij haar een grote woede teweegbrengt. Moeder zijn voelt voor haar als een ‘strop om haar nek’ waar geen ontkomen aan is. Ze beschrijft hoe opgesloten ze zich voelt in het moederschap en wat dit bij haar teweegbrengt:

Respondent 6: *“Die woede zat hem erin dat ik beperkt werd in mijn doen en laten. Dat is het.”*

Ik: *“En waarom maakte dat je zo boos?”*

Respondent 6: *“Het maakte me... Het maakte me woedend, dat is nog erger, omdat ik er niet onderuit kan. Je kan niet denken nou, ik doe het maar niet... voor de kinderen zorgen.”*

De onomkeerbaarheid die in deze quote beschreven wordt, komt ook in meerdere online-ervaringsverhalen naar voren. Een vrouw met spijt beschrijft het als een ‘baan die niet bij mij past en waar ik nooit meer van af kom’. Bij sommige van de vrouwen online zorgt dit voor paniek gevoelens. Zo schrijft een vrouw met ambivalente gevoelens online: *“Alsof ik in een doosje zit en de deksel niet meer open krijg. Geen lucht meer krijg. Je kunt er namelijk niet uit stappen, uit het ouderschap. Maar vooral: uit het moederschap.”* (vrouw op mynd.nu).

Wat hier nauw aan verwant lijkt is dat meerdere vrouwen vertellen dat ze hun oude leven, met de vrijheid van toen, soms missen. Ook online zijn een aantal berichten van vrouwen te vinden waarin ze schrijven te verlangen naar hun leven voordat ze kinderen hadden. Een vrouw beschrijft het online als ‘heimwee’ naar het oude leven. Hoewel de liefde bij alle vrouwen voor het kind groot is, verlangen ze toch naar de tijd dat hun kind nog niet bestond: *“Ik zou haar ook niet meer willen missen, ondanks alles. Maar als ik de kans had om de tijd terug te draaien, zodat ik haar nooit had gekend en niet had gekregen, zou ik geen seconde aarzelen.”* (vrouw op reportersonline.nl).

Voor een aantal van de vrouwen, zowel respondenten als vrouwen online, zorgt de beknelling ervoor dat ze soms fantaseren over een leven zonder kinderen of over (deels) vertrekken uit

het gezin. Zo fantaseren sommige vrouwen over een huisje voor zichzelf of over eventueel co-ouderschap.

4.1.3 Conclusie

In dit hoofdstuk stond de ervaring van het moederschap van vrouwen met ambivalentie of spijt centraal. Hoewel de ervaringen van de vrouwen een grote diversiteit kennen, hebben zich toch een aantal thema's uitgekristalliseerd in de ervaringen van vrouwen met zowel ambivalentie als spijt bij het moederschap.

Concluderend kan er gesteld worden dat het moederschap voor vrouwen met ambivalentie of spijt meer negatieve kanten kent dan positieve kanten. Wat duidelijk naar voren is gekomen is dat het plezier in het moederschap vaak ontbreekt bij de vrouwen. Wat het niet makkelijker maakt is dat veel vrouwen als moeder de meeste zorgtaken op zich nemen in het gezin. De taakverdeling is vaak, tegen de verwachtingen of afspraken in, uit balans. Bij sommige vrouwen roept dit eenzaamheid of boosheid op.

Daarnaast kan er geconcludeerd worden dat vrouwen met ambivalentie of spijt bij het moederschap moeite hebben met zich te identificeren met hun moederrol. Sommige vrouwen, voornamelijk vrouwen met spijt, stellen dat de moederrol niet passend is bij wie zij zijn als persoon. Ook zijn er vrouwen die zich gereduceerd voelen tot enkel moeder, waardoor zij hun identiteit zijn verloren. Veel vrouwen benoemen het verlangen om meer te zijn dan alleen een moeder. Tijd voor zichzelf is voor bijna alle vrouwen een groot goed. Het moederschap wordt door sommige moeders beknellend ervaren, aangezien er weinig tijd is om dingen te doen voor zichzelf.

Toch betekenen de overheersende negatieve kanten van het moederschap niet dat het moederschap door hen altijd als 'niet leuk' wordt bevonden. Dit valt ook terug te zien in het fluctueren van de gevoelens van ambivalentie of spijt. Op sommige momenten zijn de gevoelens heviger, op andere momenten zijn ze ook minder aanwezig. Vrouwen met spijt geven aan dat de gevoelens nooit helemaal verdwijnen, in tegenstelling tot de vrouwen met ambivalente gevoelens bij het moederschap, die aangeven dat de gevoelens komen en gaan.

4.2 Dominante beeld rondom moederschap

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag wat de vrouwen met gevoelens van ambivalentie of spijt ervaren als het dominante beeld rondom moederschap. Deze ervaring valt in een aantal overkoepelende thema's onder te brengen, die elk ingaan op een ander aspect van het heersende beeld rondom moederschap.

De respondenten hebben veel elementen genoemd die voor hen passend zijn in het heersende beeld omtrent moederschap. Een aantal respondenten geeft aan dat deze beelden omtrent moederschap al van kinds af zijn meegekregen. Bijvoorbeeld via boeken, films en later via ouders, schoonouders en mensen in de kroeg. Eén van de respondenten stelt dat de commerciële wereld ook een grote rol speelt bij het heersende beeld van het moederschap, aangezien daar geld mee te verdienen valt, aldus de desbetreffende respondent.

4.2.1 Het kind staat centraal

Kind als deel van identiteit

Respondent 1 geeft een opsomming van wat volgens haar het dominante verhaal rondom moederschap precies behelst: *“Dat zit ook echt in de clichés van altijd beschikbaar, altijd je kind op één zetten, lief, zorgzaam, taartbakkend, degene is die misschien niet werkt, maar echt op het gezin richt, die rust, reinheid, regelmaat biedt, die fantastische, die borstvoeding geeft, die haar eigen leven opzij zet. De man zorgt voor het geld. Die dood gaat van binnen als de kinderen naar de crèche gaan omdat ze dan eigenlijk geen leven heeft en wacht vol smacht tot ze weer thuis komen. Dus dat de identiteit aan je kind hangt.”*

Meerdere van deze elementen die respondent 1 noemt komen ook bij veel andere respondenten naar voren. Wat het overkoepelende thema lijkt te zijn in de opsomming is dat er in haar ervaring van moeders wordt verwacht dat hun kind deel is van hun identiteit. Een groot aantal van de respondenten vertellen dat zij het gevoel hebben dat er van hen verwacht wordt dat hun kind op nummer één staat, ten koste van bijvoorbeeld zichzelf, hun werk, hun hobby's en hun relatie.

Meerdere respondenten geven aan dat zij het gevoel hebben dat er van hun verwacht wordt dat zij als moeder samensmelten met hun kind. Zo vertelt respondent 4 dat zij om zich heen ziet dat het standaardbeeld van een moeder is dat zij alles voor haar kind over heeft, en helemaal opgaat in de identiteit als moeder. Een andere respondent beschrijft het in termen als 'een kind is een verlenging van jouzelf als moeder'.

Wat veel wordt genoemd is dat een goede moeder altijd hoort ‘klaar te staan’ voor haar kinderen. Het is, in de beleving van een aantal respondenten, de bedoeling dat je als moeder klaar staat voor je kinderen, ook al heb je daar soms de energie niet voor. Sommige respondenten beschrijven dit in termen als ‘altijd beschikbaar zijn voor de kinderen’. Zo beschrijft respondent 3: *“Dat de kinderen op één staan. Dat eh.. dat gevoel had ik wel heel sterk. Van ja, dat moet wel.”*

Voor respondent 3 zijn de kinderen dan ook uitgangspunt bij alles wat ze doet. Een andere respondent sluit hierbij aan en krijgt het idee dat er van een moeder verwacht wordt dat ze altijd met haar hoofd bij haar kinderen is. Het is voor een moeder dan ook niet de bedoeling dat ze meer met haar hoofd bij haar werk is dan bij haar kind, blijkt uit het verhaal van een van de respondenten.

Kind als heilige graal

Wat hier nauw op aansluit is dat sommige respondenten spreken over de druk die ze voelen om het beste voor hun kind te willen. Een respondent beschrijft dit als het gevoel dat je kinderen niks tekort mogen komen. Een andere respondent beschrijft hoe ze voelde dat er een druk lag op het geven van borstvoeding, ondanks dat dit bij haar niet goed werkte en daardoor uren duurde. Ze had het idee dat van haar verwacht werd dat ze het urenlange geven van borstvoeding ervoor over moest hebben. Zo vertelt respondent 1 hoe zij het ervaart: *“En je moet als moeder het beste voor je kind doen. En dat is niet per se het beste voor jezelf.”*

Een aantal van de respondenten ervaart dat zij zichzelf zou moeten wegcijferen, omwille van het kind. Een van de respondenten beschrijft dat zij het gevoel heeft dat er van haar verwacht wordt dat ze ‘dienend’ moet zijn als moeder: *“Het gevoel dat ik mezelf helemaal weg moest cijferen. Ten dienste van mijn moederschap. En dat als heilige graal in al mijn beslissingen.”* (Respondent 1).

De beschrijving van de ‘heilige graal’ lijkt bij meerdere respondenten naar voren te komen als zij spreken over de verwachting dat zij met ‘overgave’ in het moederschap staan. Eén respondent beschrijft dat haar kinderen als leidraad fungeerde bij alles wat zij deed: *“Ik denk dat dat wel een leidraad was bij alles wat ik deed. Bij alle beslissingen, eh.. probeerde altijd wel het goede te doen voor de kinderen. En ja, ik denk dus ten koste van mezelf.”* (Respondent 3). Tevens wordt er door sommige respondenten genoemd dat ze het idee hebben dat ze alles moeten accepteren wat bij het moederschap komt kijken en dat ze alles moeten organiseren.

Twee van de respondenten vertellen dat ze hierbij ook de verwachting voelen dat ze geduldig en liefdevol moeten zijn als moeder.

Ook in de online ervaringsverhalen komt naar voren dat vrouwen het idee hebben dat ze hun kind op één moeten hebben staan. Zorgzaamheid en onbaatzuchtigheid zijn daarbij dingen die worden verwacht van een moeder. Ook schrijft een van de vrouwen online over ‘onvoorwaardelijke liefde’ die ze zou moeten voelen voor haar kind.

4.2.2 Hoe een moeder hoort te zijn

Perfecte moeder

Een aantal van de respondenten geeft ook aan dat er voor hun gevoel van moeders wordt verwacht dat zij ‘perfect’ zijn. Respondent 2 beschrijft dat ze voor haar gevoel perfect moest worden, enkel omdat ze moeder was geworden. Meerdere respondenten benoemen aspecten in het heersende beeld die hier dicht bij in de buurt komen. Zo stelt een respondent dat ze het gevoel heeft dat ze een ontspannen moeder moet zijn, die niet uitvalt tegen de kinderen, die nooit uit haar slof schiet en die het goede voorbeeld geeft. Anderen ervaren verwachtingen omtrent ‘perfecte’ levensomstandigheden voor de kinderen. Zo wordt er bijvoorbeeld genoemd dat ze de druk voelen om een gezellig huis te hebben, dat de kinderen er leuk uit moeten zien, dat ze leuke dingen moeten ondernemen met de kinderen, dat ze taarten moeten bakken en dat ze energie moeten hebben voor creatieve dingen met de kinderen. Ook op het gebied van voeding zijn er opvattingen binnen het heersende beeld rondom moederschap. Zo voelt een respondent de verwachting dat ze haar kind biologisch en puur eten moet geven en is babyvoeding uit een potje uit den boze. Ook borstvoeding valt hier wederom te benoemen, wat gezien wordt als ‘het beste voor je kind’.

Tevens voelt een van de respondenten dat ze, volgens het huidige beeld omtrent het moederschap, er alles aan moet doen om risico’s voor het kind zoveel mogelijk uit te bannen. Zo stelt ze: “*Je moet de beste kindervan hebben. Je moet het beste matrasje hebben. Je mag geen tweedehands [...] voor in de auto. Want stel dat je een ongeluk krijgt.*” (Respondent 1). Anderen hebben het gevoel dat ze in ‘extreme mate’ fouten moeten voorkomen, bijvoorbeeld in de opvoeding.

Wat betreft de opvoeding worden er een aantal dingen genoemd door de respondenten. In het heersende beeld rondom moederschap wordt van moeders verwacht dat zij hun kinderen

gelijkwaardig en liefdevol opvoeden. Ook wordt rust, reinheid en regelmaat genoemd. Tevens wordt er verwacht dat een kind vrijheid geboden dient te worden, dat het kind los gelaten moet worden in hun ontwikkeling en dat een kind zichzelf mag zijn, dat wil zeggen dat al hun gevoelens er mogen zijn.

Een aantal respondenten spreekt over hoe zij voelen dat er van hen verwacht wordt dat een moeder alles opzij zet voor kind, zonder daarover ‘te klagen’. In het heersende beeld bestaat het idee dat het moederschap iets is wat ‘vanzelf’ gaat. Zo beschrijft respondent 6: *“Nou, ik dacht dus echt van, je ziet zo'n baby'tje - ik wist natuurlijk ook wel dat het niet altijd zo ging hè - Je ziet zo'n baby'tje en dan gaat het gewoon vanzelf. Want daar hou je zoveel van en dat gaat gewoon vanzelf. Dat doe je gewoon.”*

Anderen geven aan dat er de verwachting is dat er een moedergevoel is dat ervoor zorgt dat het moederschap ‘vanzelf’ gaat. Het verwachte moedergevoel stelt de moeder in staat om met liefde en overgave en zonder gemok of gezeur voor het kind te zorgen.

Ook in de online-ervaringsverhalen komen de moedergevoelens terug. Iets wat vaak genoemd wordt is dat er zoiets bestaat als een ‘natuurlijke moeder’. *“Moeders houden automatisch van hun kinderen”* stelt een vrouw online (vrouw op me-to-we.nl). Ook wordt er geschreven dat er van een vrouw verwacht wordt dat ze direct verliefd is op haar kind zodra dit geboren is.

Daarbij wordt vaak genoemd dat vrouwen een ‘gen’ bezitten die ervoor zorgt dat de moederrol een vrouw goed afgaat. Er wordt impliciet gezegd dat een goede moeder het juiste ‘moeder-gen’ bezit.

Positieve kijk op het moederschap

Moeder worden is het mooiste moment uit je leven en kinderen zijn zaligmakend. Zo wordt er in de online-ervaringsverhalen geschreven over moederschap. Zo schrijft een vrouw online: *“Het moederschap wordt altijd geportretteerd als iets geweldigs, bijna als een soort ultieme invulling van het leven.”* (vrouw mynd.nu). Een vrouw benoemt dat zij vanuit de maatschappij heeft opgepikt dat kinderen krijgen het leven compleet zou maken. Een andere vrouw schrijft dat zij las over het moederschap als ‘roze wolken, rozengeur en manenschijn’.

Meerdere respondenten benoemen eveneens dat er in het heersende beeld verwacht wordt van vrouwen dat ze het moederschap ‘leuk’ en/of ‘prachtig’ vinden en dat ze ervan moeten genieten: *“Je moet ook genieten van het moederschap, dat is ook een beetje wat van je wordt verwacht. Je hebt de keuze gemaakt om moeder te worden, dus niet klagen, eigenlijk.”*

(Respondent 2). Ook een vrouw met spijt schrijft online in haar ervaringsverhaal over genieten: *“Na drie dagen mocht ik naar huis. ‘Jullie kunnen gaan genieten van elkaar,’ zei de verpleegster goed bedoeld. Ik kon wel janken. Ik had geen idee hoe het verder moest.”* (vrouw op flair.nl).

Een van de respondenten beschrijft dat naar haar idee gevoelens van ambivalentie en spijt niet thuishoren in het huidige beeld rondom moederschap. Zij beschrijft dat ze het idee heeft dat ze zich ‘niet zo hoort te voelen als moeder’. Een andere respondent heeft rondom dit onderwerp een andere ervaring. Deze respondent geeft aan dat er steeds meer veranderingen hebben plaatsgevonden in het gangbare beeld rondom moederschap. Zo stelt zij dat in haar ervaring er steeds meer gesproken wordt over gevoelens van ambivalentie bij het moederschap en dat dit steeds meer uit de taboesfeer komt, bijvoorbeeld middels films of tijdschriften.

Wat hierop aansluit is dat meerdere vrouwen online schrijven dat gevoelens van ambivalentie snel worden gevat onder het label ‘postnatale depressie’. Zo schrijft een vrouw met ambivalentie online: *“Wat nou als je moeder zijn NIET leuk vindt? Iedereen roept dan meteen postpartum depressie! Maar moet dat? Kun je niet, eerlijk kijkend vanuit je hart zeggen dat je het moederschap gewoon niet tof vindt?”* (vrouw op community.24baby.nl).

Een aantal keren spreken de vrouwen over hoe het heersende beeld van moederschap ook de uitdagende en moeilijke kanten van het moederschap belicht. Zo vertellen een aantal respondenten dat er in het huidige verhaal rondom moederschap gesproken wordt over het ontbreken van ‘de roze wolk’ en ook over hoe zwaar het moederschap soms kan zijn, bijvoorbeeld met betrekking tot slaapgebrek. In het heersende beeld is het normaal dat het moederschap zwaar wordt gevonden, stellen meerdere respondenten. Wel is het de bedoeling dat een moeder de zwaarte ervoor over heeft.

Hierop aansluitend benoemen de vrouwen ook een aantal leuzen die gangbaar zijn volgens hen binnen het heersende beeld rondom moederschap, zoals ‘het is het allemaal waard’ en ‘het is voor een goed doel’. Hierin lijkt ook verborgen te zitten dat er van een moeder, ondanks zwaarte, wordt verwacht dat ze het uiteindelijk positief bekijkt.

Balans vinden tussen tijd voor zichzelf en tijd voor kind(eren)

Er lijkt geen consensus te zijn omtrent de hoeveelheid werk die gewenst is voor moeders. Een respondent ziet dat mensen enerzijds veroordelend zijn over ‘huismoedertjes’ die nauwelijks

werken naast het zijn van moeder. Maar anderzijds merken sommige respondenten ook oordelen rondom moeders die teveel werken.

Helemaal stoppen met werken is niet in lijn met het heersende beeld, zo stelt respondent 3 wanneer zij spreekt over de veroordeling van vrouwen die stoppen met werken: *“Van goh, dan heb je een opleiding en dan doe je er niks mee. Ga je een beetje thuis zitten, alleen maar moeder zijn.”*. Maar respondent 2 laat ook de andere kant van het heersende beeld zien, waarin wordt gesteld dat een moeder niet ‘teveel’ mag werken: *“En dat je ook nog wel aan het werk bent. Maar natuurlijk niet te veel, hè. Want ja, ik wil er wel thuis zijn voor de kinderen.”*. Het blijkt dat in het heersende beeld omtrent moederschap van vrouwen wordt verwacht dat ze niet teveel, maar ook niet te weinig werken.

Ook in andere activiteiten, zonder kinderen, is deze moeilijk te bereiken balans zichtbaar. Zo vertelt respondent 2 wat er voor haar gevoel van haar verwacht wordt: *“Weet je, je moet verantwoordelijk zijn, maar je moet ook een soort van niet jezelf vergeten, want dat wordt ook een soort van verwacht. Want ‘oh ja, die zit alleen maar thuis met d’r kind, dat is ook niet oké’, zeg maar. Maar eh.. teveel buiten zijn zonder je kind is ook niet oké.”*

Ook in de online-ervaringsverhalen van vrouwen komt naar voren dat moeders een balans dienen te vinden in enerzijds tijd voor zichzelf en anderzijds tijd met de kinderen. Meermaals wordt er online genoemd dat moeders wordt verteld dat ze ‘recht heeft op tijd voor zichzelf’ en ‘zichzelf niet moet vergeten’. In het heersende beeld omtrent moederschap lijkt er gesuggereerd te worden dat deze balans haalbaar is. Een vrouw online stelt echter dat dit voor haar niet mogelijk is: *“Ze zeggen dat je als moeder tijd voor jezelf moet nemen maar als mijn kinderen de hele dag mijn aandacht opeisen vraag ik mij af wanneer ik die tijd voor mijzelf kan nemen?”* (vrouw op love2bemama.com).

Meerdere respondenten geven daarnaast aan dat er in het heersende beeld rondom moederschap naar hun idee een visie is over de hoeveelheid dagen dat het kind naar de opvang of crèche gaat. Zo stelt een respondent dat drie dagen opvang acceptabel is, maar vier of vijf zou niet passen binnen het heersende beeld.

4.2.3 Verschillen tussen moeders en vaders

Moeder is de eerstverantwoordelijke

Wat betreft de rolverdeling tussen beide ouders in het gezin, zijn er ook een aantal verwachtingen, zo stellen meerdere respondenten. Meerdere vrouwen vertellen dat er in het huidige beeld rondom moederschap de insteek is dat de zorg voor de kinderen zoveel mogelijk gelijk verdeeld wordt. Een van de respondenten stelt dat er tegenwoordig veel wordt gehamerd op gelijke verdeling van alle taken, zowel de zorg voor de kinderen als werkdagen en het huishouden. Ook een andere respondent stelt dat het nu – anders dan vroeger – normaler is dat de taken gelijk worden verdeeld.

Toch wordt ook genoemd dat er vaak van de vrouw wordt verwacht dat zij concessies doet qua zorgverdeling als het erop aankomt. Zo vertelt respondent 4: *“Ik vind wel een beetje, dat is ook een beetje het heersende beeld, op het moment dat het puntje bij het paaltje komt, gaat een vrouw altijd minder werken. Dat is elke keer, en dat is bij ons ook een beetje zo geweest [...]. Maar op het moment dat het puntje bij het paaltje komt, oké, er zijn nu kinderen, er is geen opvang, want dat is best wel vaak zo, altijd gaat de vrouw concessies doen.”*

Ook is er een respondent die een andere ervaring heeft dan het eerder genoemde ‘gelijke verdeling’. Zij geeft aan dat van haar werd verwacht om een meer traditionele rolverdeling te hanteren, waarbij de man zorgt voor het inkomen en de vrouw voornamelijk de zorg voor de kinderen op zich neemt. Meerdere respondenten laten, dan wel impliciet, vallen dat dit van moeders wordt verwacht. Zo stelt een respondent dat *‘als vrouw zijnde neem je toch de grootste verantwoordelijkheid op je’* (Respondent 2). Het lijkt in het dominante verhaal zo dat de vrouw uiteindelijk meer zorg draagt voor de kinderen dan de partner, ondanks de ‘gelijke verdeling’.

Waar dit helder uit blijkt is een voorbeeld, dat door verschillende respondenten wordt aangehaald, waarin zij vertellen dat de vrouw vaak de eerste contactpersoon is bij bijvoorbeeld school of bij hobbyclubs. In het heersende beeld omtrent moederschap lijkt de vrouw dus benaderd te worden als eerstverantwoordelijke.

In de online ervaringsverhalen wordt ook vermeld dat er in het heersende beeld omtrent moederschap andere verwachtingen zijn van de moeder dan van de vader. Zo stelt een vrouw, bij wie de babyfase niet goed bevalt, dat het voor mannen geaccepteerd is als zij de babyfase

niet leuk vinden. Deze vrouw stelt dat er van moeders wordt verwacht dat zij een baby-moeder zijn en blijdschap ervaren in deze fase, in tegenstelling tot vaders.

4.2.4 Conclusie

Het overkoepelende thema dat naar voren komt in de beschrijving van het dominante beeld door de respondenten en vrouwen online, is dat er van moeders wordt verwacht dat zij hun kind als een integraal onderdeel van hun identiteit beschouwen. De moeders moeten altijd beschikbaar zijn voor hun kinderen en ze dienen hun eigen behoeften en activiteiten daarom opzij zetten. Er wordt van hen verwacht dat ze perfecte moeders zijn. Het moederschap wordt vaak gepresenteerd als de ultieme vervulling van het leven, en vrouwen worden verwacht ervan te genieten en blijdschap te voelen bij de geboorte van hun kinderen. Gesteld wordt dat wanneer vrouwen geen blijdschap ervaren bij het moederschap, of het moederschap niet leuk vinden, dit kan duiden op een postnatale depressie.

In het dominante beeld, beschreven door de vrouwen, worden de moeilijke kanten van het moederschap ook belicht, zoals de zwaarte en het ontbreken van de 'roze wolk'. Er wordt echter van een moeder verwacht dat zij dit 'de moeite waard' vindt. Daarnaast stellen de vrouwen dat er van moeders wordt verwacht dat zij een balans vinden tussen tijd voor zichzelf en tijd voor kinderen. Wat deze balans precies is wordt niet geheel helder.

Tot slot wordt er vanuit het dominante beeld rondom moederschap verwacht dat er een gelijke zorgverdeling is tussen vaders en moeders. Toch wordt er van de moeder verwacht dat zij minder gaat werken in plaats van de vader, wanneer de situatie daarom vraagt.

4.3 Ervaring van het dominante beeld rondom moederschap

Bij deze laatste deelvraag is onderzocht hoe de vrouwen het heersende beeld omtrent het moederschap ervaren. Hierbij wordt gefocust op de relatie tussen hun persoonlijke ervaring en het heersende beeld. Tevens wordt hierbij ingegaan op wat het heersende beeld bij de vrouwen teweegbrengt.

Vanuit de eerdere deelvragen valt op te merken dat de persoonlijke ervaring van het moederschap en het dominante verhaal rondom moederschap in veel gevallen niet overeenkomen. De ervaring van de vrouwen is vaak niet hetzelfde als dat er gesteld wordt in het heersende beeld rondom moederschap: *“Ik herken me ook de hele tijd niet in die beelden [heersende beelden omtrent moederschap]. Dus dat levert een soort discrepantie op tussen wat je denkt dat je moet zijn en wat je zelf ervaart en hoe je handelt.”* (Respondent 1). Er hebben zich een aantal thema's uitgekristalliseerd die deze discrepantie omvatten. Deze worden hieronder besproken.

4.3.1 Persoonlijke ervaring en het dominante beeld

Anders dan verwacht

Door het dominante beeld rondom het moederschap hebben veel van de vrouwen, zowel zij met ambivalentie als zij met spijt, verwachtingen van het moederschap die uiteindelijk niet blijken te kloppen. Respondent 6 beschrijft het moederschap als het instappen in een wereld waar ze niet voor gewaarschuwd was: *“Ik dacht, als je moeder wordt, dan is dat het mooiste wat er is. En dan, daar schuif je met liefde, dat was mijn beeld hè, schuif je alles voor opzij, maar dat was helemaal niet zo. Ik denk, dit beperkt me hartstikke.”*

Ook online schrijven vrouwen dat ze verwachtingen hadden van het moederschap, die voortkwamen uit een geromantiseerd beeld. Zo schrijven vrouwen dat ze dachten dat ze het moederschap geweldig zouden vinden, maar bleek dit niet het geval: *“ik voel gewoon niet wat ik altijd dacht te voelen.”* (vrouw op zwangerschapspagina.nl). Dit heeft er voor meerdere vrouwen mee te maken dat ze het moederschap harder werken en zwaarder vinden dan ze van te voren verwacht hadden. Eén vrouw schrijft online dat ze het gevoel heeft ‘in de val gelokt’ te zijn door de heersende beelden rondom het moederschap. Een ander schrijft dat ze zichzelf naïef vindt, omdat ze niet beter heeft nagedacht over de consequenties van het moederschap.

De respondenten hadden verwachtingen alvorens ze aan het moederschap begonnen. Zo zijn er verwachtingen omtrent de balans tussen werk en het gezinsleven, of zijn er verwachtingen omtrent het ‘samen doen’ met de partner. Respondent 5 beschrijft dat ze een ideaalplaatje in haar hoofd had: *“Ik voelde het plaatje kloppen. Het plaatje dat ik in mijn hoofd had. Als ik er nu op terugkijk denk ik... Je moet misschien geen verwachtingen hebben van bepaalde situaties. Want je weet nooit precies hoe het zal zijn. Maar toen was ik ook gewoon echt nog jonger. En had ik wel een ideaalplaatje. Wat echt niet is uitgekomen.”*

Een van de respondenten ervaarde gevoelens van teleurstelling, toen ze merkte dat het heersende beeld rondom moederschap in haar ervaring niet bleek te kloppen. Zo hoopte ze bijvoorbeeld op het ontstaan van ‘moedergevoelens’, ‘de roze wolk’ en gevoelens die van nature zouden ontstaan. Maar bij haar ontstond dat niet.

Keuze tot het krijgen van kinderen

Hoe de vrouwen tot de keuze zijn gekomen om aan kinderen te beginnen, is zeer divers. Voor een klein aantal vrouwen voelde het niet als een keuze; ze werden ongepland zwanger en voor hen was abortus geen optie. Eén vrouw beschrijft dat ze blij was dat de keuze voor haar was ‘gemaakt’, vanwege haar ongeplande zwangerschap.

Bij de andere vrouwen was er wel sprake van een geplande zwangerschap. Sommige hadden een uitgesproken kindrewens, anderen niet. Van de respondenten hadden weinig vrouwen een duidelijke kindrewens. Sommige wisten lange tijd zeker dat ze geen kinderen wilden, maar zijn uiteindelijk toch veranderd van mening. Eén van de respondenten heeft lang getwijfeld.

Meerdere vrouwen begonnen toch aan kinderen, vanwege een partner die graag kinderen wilde. Sommige vrouwen zijn meegegaan in de wens van de partner, ondanks dat zij zelf geen overtuigende kindrewens hadden. Ook wordt er genoemd dat baby’s in de omgeving aanstekelijk werkten. Voor sommige vrouwen was het echter de ‘biologie’, oftewel de hormonen, die wonnen.

Wat ook door een aantal vrouwen wordt genoemd is dat ze ‘geen goede reden’ hadden om kindervrij te blijven. Zo beschrijft respondent 3: *“Het was meer dat anderen dat dan ook deden, en dat [naam partner] het ook wilde, en dat ik ook dacht van ja ‘ik geloof ook niet, moet ik dan geen kinderen krijgen?’ Dat leek me ook een beetje.. nou ik had niet echt een goed argument om geen kinderen te krijgen, dus toen.. ja.. ben daar gewoon in meegegaan.. in de flow van dat moment.”*

Meerdere vrouwen benoemen hun onwetendheid alvorens aan kinderen te beginnen. Zo wordt er een aantal keer genoemd dat er weinig werd stilgestaan bij wat het moederschap precies behelst. Zo beschrijft respondent 1: *“En het was ook niet zo dat ik met mijn ouders daar heel actief over praatte of, überhaupt met mensen, hoe, wat je eigenlijk mee gaat maken. Dus het bleef ook een beetje schimmig wat het dan precies betekent, behalve dat je weet dat er op een gegeven moment een kind is. Maar dat dit fases kent en dat een baby in het begin niet praat en zo, dat weet je wel. Maar de consequenties daarvan eigenlijk niet. Dus ja, heb ik gekozen voor een kind? Ja. Maar wist ik wat het betekende? Nee. Ja, tot bepaalde hoogte.”*

Een respondent beschrijft dat het als een ‘vanzelfsprekendheid’ voelde dat ze aan kinderen zou beginnen. Online is er één vrouw die het gevoel heeft dat het moederschap haar ‘opgedrongen’ is. Zij had het idee dat er van haar werd verwacht dat ze moeder zou willen worden. Een ervaring van een respondent sluit hierbij aan wanneer zij stelt dat zij vanuit haar familie de verwachting voelde dat ze aan kinderen zou beginnen, nu ze samen met haar partner een huis had gekocht.

Buitenstaander voelen

Meerdere van de respondenten geven dan ook aan dat zij het gevoel hebben dat zij een zogeheten ‘buitenbeentje’ zijn als het aankomt op hun ervaring als moeder. Sommige respondenten vertellen dat ze het gevoel hebben dat ze een buitenstaander zijn omdat ze bijvoorbeeld meer werken dan andere moeders in hun omgeving of omdat ze meer gericht zijn op tijd voor zichzelf. Ze merkten dat ze op deze manier ‘er buiten vallen’. Veel vrouwen spreken online hun angst uit ‘de enige’ te zijn die zich zo voelt ten aanzien van het moederschap. Een aantal van hen, met zowel ambivalentie als spijt, is bang dat ze door anderen als ‘freak’ of ‘monster’ gezien worden vanwege hun gevoelens van ambivalentie of spijt.

Meerder vrouwen, met name vrouwen met spijt van het moederschap, missen de aansluiting met andere moeders en vaders: *“Ik denk wel, soms dan op school, weet je wel, op het schoolplein, en dan soms dan klets ik wel met moeders en zo. Maar ik heb altijd het idee dat ik niet, dat ik er niet bij hoor. Of dat ik er niet aangesloten ben”* (Respondent 4). Een andere respondent benoemt hoe graag ze bij de ‘club van moeders die het helemaal geweldig vinden’ wil horen, maar dit is niet het geval.

Deze vrouwen met spijt beschrijven hoe moeilijk ze het vinden dat ze voor hun gevoel ‘er niet bij horen’. Een van de respondenten geeft aan dat ze eigenlijk geen interesse heeft in

aansluiten bij andere moeders, maar dat ze tegelijkertijd wel jaloezie voelt. Er zitten dus twee kanten aan het verhaal; enerzijds erbij willen horen, anderzijds voelen dat dat niet passend is bij wie je bent als mens. Wat bij deze vrouwen met spijt met name naar voren komt zijn de gevoelens van eenzaamheid die hierbij komen kijken. Zo beschrijft een vrouw online: “*dat [het zijn van een spijtmoeder] maakt me verdrietig en het voelt eenzaam.*” (vrouw op platformmeja.nl). Deze gevoelens van eenzaamheid en verdriet komt bij sommige respondenten bovenop de bij deelvraag één besproken eenzaamheid, die om de hoek komt kijken bij de moeilijkheden omtrent de taakverdeling. Bij een van deze vrouwen roept de eenzaamheid daarnaast boosheid en machteloosheid op. Boosheid, omdat ze zich zo alleen voelt in het moederschap.

4.3.2 Omgang met het dominante beeld

De druk van het heersende beeld

Een aantal respondenten beschrijft het heersende beeld omtrent moederschap als ‘dwingend’ of als een ‘grote druk’ die op hun ligt. Zo stelt respondent 3: “*Nou, er was.. ik voelde wel een soort druk dat de kinderen niks tekort zouden komen.*”

Andere respondenten beschrijven het als het gevoel dat ze moeten tippen aan de standaarden rondom de moederrol. Eén respondent vertelt hoe ze regelmatig op zichzelf ingepraat heeft dat ze ‘harder’ moet werken: “*Nee, ik denk dat ik echt probeerde om harder te lopen. Dat ik dacht, ja, weet je, ik, ik, het voelt al niet helemaal goed, dus nu moet ik echt wel een schepje er bovenop. Weet je, dat er wel een goeie moeder staat*”(Respondent 6). Een angst om het verkeerd te doen als moeder speelde hier een grote rol bij.

Andere respondenten ervaren ongeveer hetzelfde, wanneer zij spreken over de grote oplettendheid om niet tekort te schieten als moeder of altijd het goede te willen doen. Sommige respondenten beschrijven dit als een ‘worsteling’; het beste voor de kinderen, betekent voor de meeste respondenten dat ze niet kozen voor datgene wat ze zelf wilden op dat moment. Wat duidelijk naar voren komt, en ook expliciet wordt genoemd, is dat alle respondenten hun ‘uiterste best’ doen of deden om een zo goed mogelijke moeder te zijn voor hun kinderen. Een respondent stelt dat ze ‘afkijkt’ bij andere moeders, om op deze manier toch te voldoen aan het beeld rondom een ‘goede moeder’. Online wordt er ook meermaals gesproken over het ‘genieten van het moederschap’ en hoe zeer een aantal vrouwen hun best

doen om dit te bewerkstelligen. Er is bij meerdere vrouwen dan ook de wens om te voldoen aan het dominante beeld rondom moederschap.

Acceptatie of verzet

Een aantal respondenten geeft aan dat ze zich in het dagelijks leven niet teveel willen focussen op hun verhouding ten aanzien van het heersende beeld rondom moederschap en hun gevoelens van ambivalentie of spijt. Zo schrijft een vrouw op een forum dat ze haar gevoelens graag luchtig oppakt, en dat ze er zo nu en dan om kan lachen.

Onder de respondenten wordt deze luchtigheid niet genoemd, maar wel stellen meerdere respondenten dat ze niet teveel energie willen besteden aan hun gevoelens. De gevoelens van ambivalentie en spijt voelen ‘zinloos’: *“Als je A gezegd hebt, ja je kan het kind niet meer inleveren. Dus, je moet dan gewoon door.”* (Respondent 3). ‘Doorgaan’ en ‘accepteren’ komt bij meerdere respondenten als manier naar boven als houding ten aanzien van hun gevoelens omtrent de moederrol. De woorden ‘het beste ervan maken’ wordt door meerdere respondenten in de mond genomen, ook al wordt dit door sommige alsnog als ingewikkeld ervaren. Sommige vrouwen hebben therapie of coaching gevolgd waar ze baat bij hebben. Een aantal respondenten legt zich erbij neer dat ze het anders doen dan andere moeders, hoe ingewikkeld ze dat ook vinden gezien alle oordelen die ze voelen.

Ook zijn er vrouwen die zich enigszins verzetten tegen het heersende beeld rondom moederschap. Zo zijn er een aantal vrouwen die hun gevoelens met meerdere mensen delen, ondanks dat er voor hun gevoel een taboe rust op het onderwerp, zo vertelt respondent 2: *“Maar ik denk dat ik het wel een beetje probeer te doorbreken. Ik spreek namelijk wel gewoon uit wat ik voel. Misschien niet bij iedereen, maar bij de meeste mensen zeg ik wel gewoon eerlijk van ja, ik geniet van m’n kind, maar ik geniet niet echt van het leven wat ik nu heb. [...] Ja sommige mensen die schrikken daar best wel van, maar ja. Ik ben er wel gewoon eerlijk over.”* Eén vrouw schijft online dat zij ook naar haar kinderen eerlijk is over haar gevoelens van spijt.

Een respondent zet zich expliciet in voor het onder de aandacht brengen van haar gevoelens die zij ervaart als moeder en het, naar haar idee, dwingende beeld rondom moederschap. Zij pleit er dan ook voor dat dit meer geaccepteerd wordt in de samenleving: *“Er is niet één manier van moederschap. Volgens mij zijn er miljoenen manieren van moederschap. En hebben we het daar eigenlijk niet over in de maatschappij. [...] Maar laten we dat dan ook*

echt serieus nemen en ervan uitgaan dat dat op vele manieren vormgegeven kan worden. In plaats van op één manier.” (Respondent 1).

Op zoek naar (h)erkenning: bespreekbaarheid van gevoel

In de online-ervaringsverhalen wordt door een aantal vrouwen gevraagd of er sprake is van herkenning bij andere moeders. Het lijkt erop dat de vrouwen behoefte hebben aan het delen van hun gevoel, en mensen willen spreken met dezelfde ervaring. Ook onder de respondenten zijn een aantal vrouwen op zoek naar gelijkgestemden.

De ervaringen van de vrouwen omtrent de bespreekbaarheid van hun gevoelens is echter wisselend. Voor sommige vrouwen, met name vrouwen met spijt, voelt het alsof hun gevoelens ‘onbespreekbaar’ zijn. Voor een respondent heeft dit ermee te maken dat ze haar gevoelens niet durft te delen, omdat de schaamte te groot is. Ook voor een aantal moeders online is het geen optie om hun gevoelens te delen met anderen. Zo vertelt een moeder dat zij ervoor kiest om naar de buitenwereld te doen ‘alsof er niks aan de hand is’. Het is ‘not done’ om te zeggen dat je spijt hebt, stelt een andere moeder. Ook is er een vrouw die haar gevoelens geheim houdt voor anderen: “*Niemand zou me begrijpen*”, stelt de vrouw op flair.nl.

Sommige vrouwen vertellen dat ze moeite hebben met eerlijk zijn naar zichzelf. Een vrouw stelt dat ze haar gevoelens heel lang heeft ontkent. Het heeft haar ‘jaren gekost’ om zich te realiseren en tevens te accepteren dat ze spijt heeft van het moederschap. Een respondent stelt dat ze lange tijd ‘geen woorden’ had voor haar gevoelens.

Vrouwen met ambivalente gevoelens lijken hun gevoelens meer met anderen te delen. Sommige respondenten hebben hele specifieke mensen waar ze hun gevoelens mee delen, bijvoorbeeld met mensen die kinderloos zijn. Ook zijn deze respondenten soms selectief in wat ze wel en niet met anderen delen. Het delen van de gevoelens gaat niet altijd zonder slag of stoot; vrouwen online schrijven dat ze soms stuiten op verwijten, ongevraagd advies, boze blikken of bagatelliseren. Een respondent vertelt echter dat ze vanuit haar omgeving op begrip kan rekenen als ze haar gevoelens van ambivalentie deelt.

Er wordt vooral meermaals gesproken over het stuiten op onbegrip bij de partner, wanneer ze gevoelens van ambivalentie of spijt delen. Meerdere respondenten uiten dat ze het lastig vinden om hun gevoelens te delen met de partner, omdat de partner het niet begrijpt, de partner het er niet mee eens is of dat het gesprek uitmondt in ruzie. In de ervaring van

sommige respondenten komt naar voren dat de partner het soms ingewikkeld vindt om de ervaring van de vrouwen aan te horen.

4.3.3 Wat het dominante beeld teweegbrengt

(Zelf)veroordeling

Vrijwel alle respondenten ervaren oordelen van andere mensen op hun ervaring van het moederschap. Ze voelen veroordelingen over bijvoorbeeld de hoeveelheid tijd die ze werken, hoe ze met hun kinderen omgaan of hoe ze hun kind opvoeden. Een aantal van de respondenten is bang voor de oordelen van anderen en voegt zich daarom naar het heersende beeld. Zo stelt respondent 5 dat mensen snel een oordeel hebben: *“Ik heb het idee dat mensen snel zeggen, ‘Nou je hebt toch zelf gekozen voor kinderen? Dan moet je ook gewoon, de job doen. Dan moet je gewoon, ja, het waarmaken.’ Ja. Ja, tuurlijk heb je zelf gekozen. Hopelijk heb je zelf gekozen voor kinderen, in mijn geval wel. Maar, dat wil nog niet zeggen dat je allemaal weet waar je aan begint. Verre van dat, je kan niet 20 jaar de tijd in kijken. [...] Dus dat vraagt heel veel flexibiliteit. En ik denk dat de wereld je dat niet altijd gunt of zo. Die flexibiliteit en de twijfel.”*. Deze respondent ervaart weinig mildheid in haar omgeving ten aanzien van haar worsteling met het moederschap.

Wat hierop aansluit is dat meerdere respondenten aangeven veel zelfveroordeling te ervaren. Bij meerdere respondenten is sprake van zelfveroordeling wanneer zij naar zichzelf als moeder kijken in het licht van het heersende beeld rondom moederschap. Zo wijzen sommige vrouwen hun eigen gevoelens af: *“Ook omdat ik dacht, ik vind dit [moederschap] heel heftig, maar ik mag het niet heftig vinden, want het hoort bij de taak blijkbaar als vrouw of als moeder.”* (Respondent 1).

Ook online zijn veel vrouwen die hun eigen gevoelens veroordelen. Sommigen bestempelen hun gevoelens van ambivalentie of spijt als ‘afschuwelijk’, ‘egoïstisch’, ‘vreselijk’ of ‘gemeen’. Een klein aantal vrouwen online schrijft dat ze in de eerste tijd na de bevalling ‘vurig hoopten’ dat ze een postnatale depressie hadden, om zo hun gevoelens te kunnen legitimeren. Er lijkt meer begrip te zijn voor een postnatale depressie, dan voor gevoelens van ambivalentie of spijt.

Andere respondenten geven aan dat zij ook ‘buiten de lijntjes’ zouden willen treden, maar dat ze daarin tegen gehouden worden door gevoelens van angst, met name angst voor

veroordeling van anderen: *“Ja, want als je buiten de lijntjes echt komt, ja, dan kan er van alles gebeuren.”* (Respondent 4).

Schuld en schaamte

Uit de verhalen van de vrouwen blijkt dat veel van hen te kampen hebben met een (groot) schuldgevoel. Het afwijken van de norm zorgt voor gevoelens van schuld ten aanzien van hun kind(eren). Zo stelt respondent 2 dat ze zich schuldig voelt omdat ze zich met haar ambivalente gevoelens niet zo ‘hoort te voelen’ als moeder. Ook stelt respondent 5: *“Ik voel me schuldig dat ik volgens mij gewoon meestal niet voldoe aan dat ideaalbeeld”*. Ook respondent 1 heeft te kampen met een schuldgevoel. Bij haar treedt dit schuldgevoel voornamelijk op wanneer zij kiest voor het beste voor zichzelf, in plaats van voor haar kind. Vanuit de gedachte dat dit uiteindelijk ook het beste voor haar kind zal zijn. Toch ontstaat er een schuldgevoel: *“En daar zat dus heel dat schuldgevoel, omdat ik dacht volgens mij maak ik een andere keuze dan heel veel anderen of mensen vinden dat ik moet doen.”* (Respondent 1).

Ook in de online-ervaringsverhalen wordt schuld heel vaak genoemd. Sommige vrouwen zijn bang dat hun gevoelens van ambivalentie of spijt niet ten goede komt van hun kind(eren). Een moeder schrijft dat ze hoopt dat haar kind niks van haar gevoel meekrijgt.

Bij meerdere vrouwen met spijtgevoelens is er tevens sprake van een hoop schaamte. Zo stelt een vrouw online: *“Er eerlijk voor uitkomen dat je eigenlijk geen kinderen had moeten krijgen, dat doe je niet zomaar. De schaamte is groot. Ik durf het al amper te denken, laat staan het hardop te zeggen.”* (vrouw op grazia.nl).

Twijfelen aan geschiktheid als moeder

Het valt op dat veel van de vrouwen vanwege hun gevoelens van ambivalentie of spijt gaan twijfelen aan hun geschiktheid als moeder. Zo schrijft een vrouw online dat het voor haar voelt alsof ze ‘faalt’, aangezien ze is begonnen aan het moederschap en het niet leuk vindt.

Ook respondenten hebben het over hun geschiktheid als moeder. Meerdere respondenten ervaren dat ze het gevoel hebben dat ze niet voldoen aan het beeld van de ‘moeder’ en daardoor tekortschieten als moeder voor hun kinderen. Een van de respondenten beschrijft het als ‘per definitie tekortschieten’. Een andere respondent vertelt dat ze haar kinderen een ‘meer geschiktere moeder’ toe had gewenst. Weer een andere respondent beschrijft dat er bij haar gevoelens van nervositeit ontstonden als ze wist dat ze een dag alleen met haar kind zou doorbrengen. Het idee dat ze niet voldeed als moeder maakte dat ze er zenuwachtig van werd.

Meerdere vrouwen schrijven dat ze twijfelen aan of ze wel een goede moeder zijn. Bij sommige vrouwen gaat het nog verder dan dat. Zij vinden zichzelf een slecht mens: *“Al twee jaar heb ik het gevoel dat ik een slecht mens ben.”* (vrouw op flair.nl).

Het twijfelen aan de geschiktheid brengt veel onzekerheid met zich mee bij een aantal vrouwen. Zo beschrijft respondent 1: *“Toch wel de hele tijd onzeker of ik het wel goed deed en of ik niet een slechte iemand was of een slechte moeder of... Dus dat de hele tijd toetsen door te kijken naar je kind. Zie ik iets? Heb ik iets niet goed gedaan? Heb ik iets gemist? Dat kost gewoon enorm veel energie.”*

4.3.4 Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de ervaringen van vrouwen met betrekking tot het dominante beeld van het moederschap besproken. Er kan geconcludeerd worden dat er sprake is van een discrepantie tussen de persoonlijke ervaring van het moederschap en het beeld dat er heerst in de samenleving omtrent moederschap. Het dominante beeld heeft verwachtingen gecreëerd omtrent bijvoorbeeld het ontstaan van moedergevoelens, de taakverdeling met de partner of het ervaren van vreugde. Deze bleken voor velen niet overeen te komen met hun eigen ervaring. Enkelen van de vrouwen hebben de ervaring dat het dominante beeld rondom moederschap ervoor heeft gezorgd dat ze aan kinderen zijn begonnen.

Het dominante beeld legt bij veel vrouwen druk op hen, druk om te voldoen aan de normen van het moederschap. De vrouwen doen hun uiterste best om niet tekort te schieten als moeders. Dit wordt geregeld ervaren als een worsteling.

Het dominante beeld rondom moederschap brengt verschillende dingen bij de vrouwen teweeg. Een aantal vrouwen voelt zich een buitenstaander vanwege hun afwijkende ervaring als moeder. Vrouwen met spijt van het moederschap ervaren hierdoor soms gevoelens van eenzaamheid en verdriet. Ook lijkt er bij veel vrouwen sprake te zijn van (hevige) zelfveroordeling, schaamte en schuld. De vrouwen lijken het zichzelf kwalijk te nemen dat hun ervaring van het moederschap afwijkt. Veel vrouwen twijfelen aan hun geschiktheid als moeder.

Sommige vrouwen proberen hun gevoelens van ambivalentie of spijt te accepteren, terwijl anderen zich verzetten tegen het dominante beeld en pleiten voor meer diversiteit in de verhalen omtrent het moederschap. Er lijkt behoefte te zijn aan meer openheid en begrip voor

de diverse ervaringen van moeders, maar velen ervaren nog steeds taboes en veroordelingen als ze hun gevoelens delen. De ruimte om hun gevoelens te delen, ervaren de meeste vrouwen dan ook niet.

5. Conclusies

Het doel van dit onderzoek was om meer inzicht te verschaffen in de ervaring van Nederlandse vrouwen die ambivalentie of spijt ervaren bij het moederschap, en hoe zij zich verhouden ten aanzien van het dominante beeld rondom moederschap in de samenleving.

Concluderend kan gesteld worden dat het moederschap voor vrouwen met ambivalentie of spijt meer negatieve kanten kent dan positieve kanten. Ze ervaren weinig plezier in de dagelijkse praktijk als moeder. Dit komt grotendeels doordat vrouwen de moederrol als beperkend ervaren; ze ervaren weinig tot geen tijd en ruimte voor zichzelf. Van een volledige identificatie met de moederrol is voor deze vrouwen geen sprake. Ze voelen dat ze meer willen zijn dan enkel moeder. Bovendien ervaren veel vrouwen gevoelens van ambivalentie of spijt door de ongelijke verdeling van de zorgtaken met hun partner. Dit kan leiden tot het gevoel er alleen voor te staan.

Uit dit onderzoek blijkt daarnaast dat de vrouwen veel verwachtingen ervaren wanneer het aankomt op de moederrol. Het dominante beeld omtrent moederschap heeft verwachtingen gecreëerd omtrent onbaatzuchtigheid, zelfopoffering en gevoelens van vreugde en vervulling bij het moederschap. Moeders worden vaak geacht om het moederschap als een integraal onderdeel van hun identiteit te beschouwen en zijn daarnaast de eerstverantwoordelijke in de zorgverdeling. Ook worden moedergevoelens en ‘natuurlijk’ moederschap gezien als kenmerken van het moederschap.

De vrouwen voelen een druk vanuit dit dominante beeld, wat resulteert in de angst om tekort te schieten als moeder. Aangezien de gevoelens van ambivalentie of spijt geen plek hebben binnen het dominante beeld, gaan de meeste vrouwen hard werken om toch zo goed mogelijk te voldoen als moeder. Dit resulteert bij velen in een worsteling met zichzelf.

De druk van het dominante beeld en het gevoel niet helemaal in dat plaatje te passen, brengt een verscheidenheid aan gevoelens teweeg bij de vrouwen. Zelfveroordeling, schuld, schaamte, boosheid en eenzaamheid zijn enkele van de gevoelens die naar boven komen. De vrouwen lijken zichzelf verantwoordelijk te houden voor hun afwijkende ervaring van het moederschap, met als gevolg dat ze twijfelen aan hun geschiktheid als moeder.

Bij de onderzochte vrouwen blijkt een behoefte te bestaan aan herkenning en aan het vinden van aansluiting. Ze willen meer openheid en begrip voor de uiteenlopende ervaringen van

moeders. Echter, velen ervaren nog steeds taboes en veroordelingen wanneer ze hun gevoelens delen.

6. Discussie

In dit hoofdstuk worden de bevindingen van dit onderzoek geïnterpreteerd aan de hand van de literatuur zoals besproken in het theoretisch kader. Op deze manier wordt er dieper inzicht verschaft in de betekenis en implicaties van de onderzoeksresultaten. De interpretaties van de bevindingen van dit onderzoek zullen in volgorde van de deelvragen besproken worden. Vervolgens wordt stilgestaan bij de beperkingen van dit onderzoek. Tot slot worden er aanbeveling gedaan voor zowel de praktijk als voor vervolgonderzoek.

6.1 Interpretaties deelvraag 1: ervaring van het moederschap

In de studie van Donath (2017) wordt het onderscheid tussen ambivalentie bij het moederschap en spijt bij het moederschap nadrukkelijk gemaakt. Donath (2017) stelt dat het onderscheid tussen beide begrippen belangrijk is om te maken, aangezien spijt daarmee niet in het hokje ‘ambivalentie’ geplaatst kan worden en daarmee gebagatelliseerd wordt. In dit onderzoek bleek dat het onderscheid tussen beide begrippen op bepaalde punten goed naar voren kwam. Zo zijn er verschillen op te merken in de tijdsduur van de gevoelens; vrouwen met ambivalentie hebben het over gevoelens die komen en gaan, terwijl vrouwen met spijt spreken over een continu aanwezig gevoel dat niet zal verdwijnen. Ook blijkt uit deze studie dat vrouwen met spijt van het moederschap te maken hebben met hevigere gevoelens van schaamte en eenzaamheid.

Toch is in dit onderzoek ook gebleken dat het onderscheid tussen ambivalentie en spijt soms niet zo gemakkelijk te maken is als dat Donath (2017) doet voorkomen. Beide begrippen lijken namelijk soms dichter bij elkaar te liggen dan verwacht. Zo vertelden moeders met ambivalentie over momenten waarop hun gevoelens van ambivalentie heel hevig zijn. Deze momenten van hevige ambivalentie, zoals door sommige vrouwen beschreven als (tijdelijke) ‘spijtgevoelens’ komen erg in de buurt van de beschrijving van ‘spijt van het moederschap’. Maar ook andersom waren er vrouwen met spijt die stelden dat hun gevoelens van spijt soms zodanig konden afzwakken, dat ze het moederschap zouden beschrijven als ‘wel oké’. Het onderscheid dat Donath (2017) maakt in haar onderzoek tussen beide begrippen is helder en noodzakelijk, alleen in de praktijk soms moeilijk te maken. Echter, tijdens het onderzoek is gebleken dat het stellige onderscheid tussen beide begrippen ervoor heeft gezorgd dat spijt bij het moederschap werd geïnterpreteerd als een ‘stap erger’ dan ambivalentie bij het moederschap. Hierdoor lijkt het alsof het taboe op spijt bij het moederschap enkel wordt

benadrukt en verergerd. Het is dus de vraag of het onderscheid tussen beide begrippen vrouwen met spijt van het moederschap ten goede komt.

Met betrekking tot ambivalentie bij het moederschap zijn vele bevindingen in dit onderzoek overeenkomstig met de literatuur. Ook met betrekking tot spijt bij het moederschap zijn overeenkomsten te vinden tussen de literatuur en de bevindingen van dit onderzoek. Dit is interessant, aangezien de literatuur omtrent spijt van het moederschap in verschillende culturen zijn uitgevoerd. Op te merken valt dat de ervaring van spijt bij het moederschap van de Nederlandse vrouwen in dit onderzoek veel overlap kent met de ervaring van de vrouwen in Donath's (2017) onderzoek in Israël. Donath (2017) stelt dat spijt bij moederschap hevig botst met de pro-natalistische cultuur die Israël kent. Uit dit onderzoek valt te concluderen dat spijt van het moederschap ook hevig indruist tegen de post-feministische cultuur die Nederland kent. Dit is terug te zien in het taboe wat de vrouwen in dit onderzoek ervaren en de gevoelens van schuld, schaamte en veroordeling. Dit komt overeen met de bevindingen in Donath (2017) haar onderzoek. Dit suggereert dat ondanks de verschillen in cultuur tussen Israël en Nederland, spijt bij het moederschap zich in beide culturen in de taboesfeer bevindt. Dit komt overeen met de studie van Matley (2020) waarin hij stelt dat in een post-feministische cultuur vrouwen verantwoordelijk gesteld worden voor de keuze die ze maken. Spijt van het moederschap wordt daarmee de 'eigen schuld' van de vrouw, omdat ze beter over deze keuze had moeten nadenken. Deze overtuiging zorgt ervoor dat spijt bij het moederschap in een post-feministische cultuur ook op veel veroordeling kan rekenen als in een pro-natalistische cultuur.

Een andere opvallende bevinding in dit onderzoek is dat vrouwen met ambivalentie of spijt merken dat deze gevoelens versterkt worden door de onevenwichtige verdeling van zorgtaken in hun gezinsleven. Cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2022) tonen aan dat het bij nog geen 1 op de 10 stellen lukt om een gelijke zorgverdeling te bewerkstelligen. In bijna de helft van de stellen neemt de vrouw een groter deel van de zorg voor de kinderen op zich. De ongelijke zorgverdeling tussen ouders is dan ook een bekend probleem. Dat het echter ook een grote rol speelt bij gevoelens van ambivalentie of spijt bij het moederschap, is minder publiekelijk bekend.

Het is interessant hoe in een relatief gender-gelijk land als Nederland ongelijkheid in het moederschap zo onder de radar kan blijven. De bevindingen uit het onderzoek lijken daarmee overeen te komen met het Finse onderzoek van Sihto en Mustosmaki (2012). Zij stellen dat juist gender-gelijkheid ervoor kan zorgen dat de ongelijkheid in moederschap verborgen blijft.

De ongelijkheid blijkt echter niet alleen in de zorgverdeling te zitten. Ook op andere gebieden valt ongelijkheid te zien in het moederschap in dit onderzoek. Zo werkt de vader meer, ‘mag’ de vader meer een eigen leven hebben naast het gezin en wordt hij minder vanzelfsprekend als eindverantwoordelijke gesteld voor de kinderen. De rol van de moeder en de rol van de vader blijken niet gelijkwaardig te zijn. Treffend komt dit naar voren in de woorden van respondent 1 wanneer zij stelt dat zij liever vader dan moeder was geweest. Het valt op dat het patriarchale instituut wat ten grondslag ligt aan moederschap, beschreven door Rich in 1976, anno 2024 nog steeds terug te vinden is.

6.2 Interpretaties deelvraag 2: dominante beeld moederschap

De resultaten van dit onderzoek omtrent heersende beeld van moederschap vertonen enige gelijkenissen met de overkoepelende termen die O’Reilly (2022) toeschrijft aan het ‘normatieve moederschap’. Toch zijn er ook duidelijke verschillen waar te nemen.

Het begrip ‘essentialisatie’ waarmee O’Reilly (2022) doelt op het passieve gebod dat elke vrouw moeder zou moeten willen worden, komt in dit onderzoek slechts bij enkele vrouwen expliciet naar voren. Eén vrouw benoemt dat zij het gevoel heeft dat het moederschap haar is ‘opgedrongen’. Slechts enkelen andere vrouwen geven impliciet aan dat zij het ‘passieve gebod’ ervaren, door te stellen dat zij vanuit hun omgeving de verwachting voelden dat ze aan kinderen zouden moeten beginnen.

Verder blijkt uit de resultaten van dit onderzoek dat deze verwachting tot moederschap niet tot nauwelijks wordt ervaren. Het is opvallend dat de resultaten van dit onderzoek hierin afwijken van de studies van O’Reilly (2022), maar ook van bijvoorbeeld (Donath, 2017). Het roept vragen op over de verwachting die in Nederland heerst omtrent vrouwen die kinderen dienen te baren. Een verklaring zou kunnen zijn dat de studies in andere landen zijn uitgevoerd (respectievelijk Verenigd Koninkrijk en Israël). Tevens stelt Matley (2020) in zijn onderzoek dat de ‘verplichting’ tot het baren van kinderen in andere westerse landen niet zo is geworteld als in Israël. De studie van Matley (2020) lijkt hiermee dus iets anders te zeggen dan de studie van O’Reilly (2022).

Wat betreft de resultaten van deze studie zou het een logische optie zijn om de lijn van Matley (2020) zijn onderzoek te volgen, aangezien Matley het specifiek heeft over westerse landen.

Dit zou ook de tendens verklaren van een toename van vrouwen die bewust kindervrij blijven³.

Toch is het ook interessant om vanuit het perspectief van O'Reilly (2022) en Donath (2017) naar de resultaten van dit onderzoek te kijken. Opvallend in dit onderzoek is namelijk de overweging van de vrouwen tot het krijgen van kinderen. Zo was er bij meerdere vrouwen sprake van geen overtuigende kinderwens. Het valt op dat er vaak sprake was van een passieve beslissing: sommige vrouwen gingen mee in de kinderwens van hun partner, anderen dachten er niet echt over na, het leek hen 'wel leuk' of ze hadden het idee dat de hormonen de leiding namen. Ook stelden sommige vrouwen dat ze geen goede reden hadden om kindervrij te blijven, wat suggereert dat je je moet verantwoorden met een duidelijke reden als je geen kinderen wil.

Er lijken hier overeenkomsten te zijn tussen de bevindingen uit deze studie en de studie van Donath (2017). Donath (2017) haar term '*the colonisation of our imagination*' laat zien dat er in een samenleving de suggestie wordt gewerkt dat het moederschap het enige pad is om als vrouw te bewandelen. Hoewel het dan voelt alsof de keuze tot het moederschap een vrije keuze is, is deze beslissing in feite 'gekoloniseerd'. O'Reilly (2022) beschrijft het als een script, wat voor iedere vrouw vanzelfsprekend is om te volgen. De keuze tot het moederschap voelt hiermee als 'automatisch', iets wat de vrouwen overkomt (Donath, 2017). Door bovengenoemde studies naast de resultaten te leggen, zou er gesteld kunnen worden dat de vrouwen het idee hebben dat de keuze tot het moederschap een vrije keuze is, terwijl de keuze in feite beïnvloed is door de opvatting dat elke vrouw een moeder hoort te worden. Dit zou betekenen dat het 'normatieve moederschap' van grotere invloed is op de vrouwen dan dat ze zelf wellicht doorhebben.

De bevindingen van dit onderzoek vertonen overeenkomsten met het concept van "idealiserie" zoals besproken door O'Reilly (2022). Volgens O'Reilly (2022) impliceert idealiserie de overtuiging dat moederschap een bron van vreugde en voldoening moet zijn. Dit onderzoek bevestigt dat veel vrouwen onderhevig zijn aan de norm dat moederschap als iets "geweldig" of als een verrijkende ervaring moet worden gezien. Bovendien worden de verwachtingen die worden geassocieerd met het concept van '*new momism*', zoals beschreven door Douglas en Michaels (2004), vrijwel expliciet genoemd. De 'eisen' die *new momism* aan vrouwen stelt -

³ Zie: 'Kinderen krijgen' dashboard bevolking, Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/levensloop/kinderen-krijgen> Geraadpleegd op 15 april 2024.

het nastreven van een carrière en tegelijkertijd de primaire verzorgende zijn voor hun kinderen - komen duidelijk naar voren in de resultaten. Vrouwen in dit onderzoek ervaren druk om zowel aan het werk te zijn als er volledig voor hun kinderen te zijn, en bovenal om een balans te vinden tussen deze twee.

Het derde begrip naturalisatie heeft betrekking op de overtuiging dat moeders van nature moedergevoelens ervaren (O'Reilly, 2022). Ook hier gebeurt iets opmerkelijks in de bevindingen. Er wordt enerzijds door de vrouwen gesproken over de verwachting in het heersende beeld dat een moeder 'automatische' moedergevoelens hoort te krijgen bij de geboorte van haar kind. Uit de resultaten blijkt echter ook dat de vrouwen zelf deze overtuiging hebben geïnternaliseerd. Dit komt bijvoorbeeld naar voren wanneer ze zichzelf veroordelen omdat ze zichzelf geen 'natuurlijke' moeder vinden. Hoewel O'Reilly (2022) het verkondigt als een onjuiste overtuiging, blijkt dit uit de resultaten van dit onderzoek niet. Vrouwen spreken over moedergevoelens en over van nature aanwezige moederlijke vermogens als zijnde echt bestaand. Het is interessant om hier de historische studie van Badinter (1989) naast te leggen, die stelt dat zoiets als van nature aanwezige moederliefde niet bestaat. Zij stelt dat er historisch gezien geconcludeerd kan worden dat moederliefde een sociaal-construct is voortkomend uit ongelijke patriarchale machtsverhoudingen. Aangezien er onenigheid bestaat tussen historici omtrent het bestaan van moederliefde, is het lastig om de resultaten van dit onderzoek in dit licht te interpreteren. Echter, de bevindingen kunnen worden beschouwd als in lijn met wat Takševa (2017) en Donath (2017) suggereren, wanneer zij spreken over een liefdesstructuur of emotioneel raamwerk dat ten grondslag ligt aan het concept van moederliefde, waarbij eisen worden gesteld aan de emotionele gevoelswereld van moeders. De eisen aan deze gevoelswereld komen tot uiting in de resultaten, bijvoorbeeld in de frequente vermeldingen van de vrouwen dat ze ondanks gevoelens van ambivalentie of spijt wel degelijk van hun kinderen houden.

6.3 Interpretaties deelvraag 3: ervaring van het dominante beeld

In dit onderzoek wordt duidelijk hoe nauw de persoonlijke ervaringen van vrouwen van het moederschap verweven zijn met de normatieve kaders die in het heersende beeld rondom moederschap worden gesteld. De 'secundaire laag' aan gevoelens, zoals Baraitser en Noack (2007) dit noemen, is duidelijk terug te zien in de resultaten. Gevoelens van schaamte, schuld, eenzaamheid, boosheid en zelfveroordeling zijn gevoelens die ontstaan in de verhouding van

de vrouwen ten aanzien van het dominante beeld. Deze gevoelens zijn te omschrijven als ‘morele emoties’, oftewel emoties die gevoeld worden als reactie op sociale verwachtingen (Donath, 2017).

Het valt op hoe de verwevenheid tussen het heersende beeld van het moederschap en de ervaring van de vrouwen met ambivalentie of spijt persoonlijk wordt gemaakt. De vrouwen vergelijken zichzelf met het heersende beeld en lijken de conclusie te trekken dat zij wat mankeren. Dit valt terug te zien in de zelfveroordeling, in de onzekerheid en in het gegeven dat ze zichzelf een slechte moeder of slecht mens vinden. De resultaten uit dit onderzoek lijken daarmee in lijn te zijn met het onderzoek van Chapman en Gubi (2019), waarin wordt gesteld dat niet de gevoelens van ambivalentie de ervaring problematisch en belastend maken, maar de veroordeling van deze gevoelens. Vanuit de bevindingen van dit onderzoek kan gesteld worden dat dit voor zowel vrouwen met ambivalentie als met spijt geldt. De vrouwen lijken de normen van het moederschap geïnternaliseerd te hebben, wat het moeilijk maakt om zich eraan te onttrekken. Een belangrijke reden hiervoor lijkt schuil te gaan in de biologische onderbouwing van de normen in heersende beeld rondom moederschap; de moedergevoelens en vermogens zijn van nature inbegrepen in het vrouw-zijn. Dat maakt dat snel geconcludeerd wordt dat er iets aan jou als vrouw mankeert, als je deze gevoelens of vermogens als moeder niet ervaart.

Het overkoepelende problematische aspect dat in de resultaten naar voren komt, is dat de ervaring van moederschap wordt geïndividualiseerd, zowel in het heersende beeld, als door de vrouwen zelf. Dit aspect is in lijn met wat er in de studie van Baraitser (2017) wordt uitgelicht: de normen omtrent moederschap worden geportretteerd als zijnde ‘universeel’. De sociaal-culturele verwevenheid wordt niet in ogenschouw genomen, waardoor de problematiek wordt neergelegd bij het individu.

Deze individualisering valt ook terug te zien in het feit dat meerdere moeders de noodzaak voelen om te benadrukken dat ze geen postnatale depressie hebben. Hoewel Takševa (2017) stelt dat steeds meer onderzoeken uitwijzen dat gevoelens van (met name) ambivalentie tegenwoordig niet meer snel worden gelabeld als postnatale depressie, tonen de resultaten van dit onderzoek iets anders aan. De nadruk die de vrouwen hierop leggen, doet vermoeden dat vrouwen met ambivalentie of spijt toch (nog) te kampen hebben met een pathologiserende kijk op hun (van de norm afwijkende) gevoelens.

Deze individualisatie en pathologisering van de gevoelens van vrouwen met spijt is ook terug te zien in recent onderzoek. Neem bijvoorbeeld het onderzoek van Piotrowski et al. (2023), waarin een vergelijkende studie wordt uitgevoerd tussen ouders zonder spijt en ouders met spijt, waarbij de verschillen in jeugdtrauma, mentale gezondheid en persoonlijkheidskenmerken worden onderzocht. Uit het onderzoek blijkt dat ouders met spijt vaker een geschiedenis van misbruik in hun kindertijd hebben en meer mentale problemen ervaren. Hoewel deze bevindingen interessant zijn en mogelijk nuttig, draagt dit onderzoek bij aan de voortzetting van de individualisatie van het moederschap. Het houdt geen rekening met de sociaal-culturele context van het moederschap en de subjectieve ervaringen van vrouwen.

Ook het onderzoek van Takševa (2017) illustreert een vergelijkbaar probleem. Zij spreekt in haar studie over het begrip 'gezonde' ambivalentie, wat suggereert dat er ook zoiets bestaat als 'ongezonde' ambivalentie. Deze terminologie houdt een binaire verhouding in stand gericht op het individu, namelijk tussen gezond en ongezond moederschap. Uit dit onderzoek blijkt dat binaire verhoudingen zoals gezond en ongezond, goed en slecht moederschap enkel de veroordeling in stand houden. De resultaten uit dit onderzoek sluiten aan bij wat er wordt gesteld in het onderzoek van Sihto en Mustosmäki (2021): *“Such individualising responses depoliticise regret, contributing to the maintenance of taboos around motherhood.”* (Sihto & Mustosmäki, 2021, p.109).

Tot slot heeft dit onderzoek de subjectiviteit van vrouwen centraal gesteld. Dit heeft niet alleen geleid tot een diepgaand begrip van de ervaringen van de vrouwen, maar het heeft ook blootgelegd dat er een behoefte schuil gaat achter de ervaring van de vrouwen. Het onderzoek onthult een verlangen naar herkenning en een ruimte waarin ze hun gevoelens zonder oordeel kunnen delen. Studies van Parker (1995) en LaChance Adams (2014) benadrukken hoe het constructief en reflectief benaderen van de gevoelens vrouwen met ambivalentie hen kan helpen. Het is in dit onderzoek duidelijk geworden dat er een groeiende behoefte is onder de vrouwen om dit te doen, zowel voor degenen met ambivalentie als voor degenen met spijt.

6.4 Beperkingen van het onderzoek

Er zijn een aantal beperkingen van dit onderzoek te benoemen. Bij de werving van respondenten is er gestreefd naar het bereiken van een bepaald aantal respondenten, in plaats van dat de verzadiging het uitgangspunt was, wat normaal gesproken gebruikelijk is binnen kwalitatief onderzoek (Hennink et al., 2017). Dit had te maken met de beperkte tijd voor dit

onderzoek. Bij het werven van respondenten is met name gebruik gemaakt van de sneeuwbal methode en netwerksampling. De beperkingen van deze methodes is echter dat er een weinig divers beeld is ontstaan onder de respondenten. Zo heeft de sneeuwbal methode tot gevolg dat er teveel mensen vanuit één groep verzameld kunnen worden (Browne, 2005). De beide methodes hebben er uiteindelijk in geresulteerd dat de diversiteit onder de respondenten beperkt is.

Uiteindelijk heeft een klein aantal respondenten deelgenomen aan het onderzoek. Dat heeft met name te maken met de uitdagingen bij het bereiken van de doelgroep gezien de gevoeligheid van het onderwerp. De groep respondenten is klein, waardoor de steekproef niet representatief is voor de populatie. De online ervaringsverhalen boden echter een groter bereik aan vrouwen met ambivalentie of spijt. Een nadeel van de online-ervaringsverhalen is echter dat er weinig bekend is over de schrijver, wat erin resulteert dat er mogelijk weinig diversiteit onder de vrouwen aanwezig is. Daarom kan er gesteld worden dat de bevindingen uit dit onderzoek beperkt te generaliseren zijn voor de gehele populatie.

Twee van de respondenten vallen onder de categorie 'spijt' van het moederschap en vier van deze respondenten vallen onder de categorie 'ambivalentie' bij het moederschap. Van de online geselecteerde artikelen zijn de helft afkomstig van moeders met spijt. Er kan gesteld worden dat het aandeel van vrouwen met spijt bij het moederschap in dit onderzoek kleiner is dan het aandeel van vrouwen met ambivalentie bij het moederschap. Dit betekent dat er minder te zeggen valt over moeders met spijt dan over moeders met ambivalentie.

Daarnaast bleek dat het indelen van de respondenten in de groepen 'spijt' of 'ambivalentie' complex was. Het taboe rondom het onderwerp speelde hierbij een belangrijke rol. Zo gaven sommige respondenten aan dat ze bepaalde bewoordingen, die bijvoorbeeld sloegen op 'spijt van het moederschap', niet over hun lippen kregen. Sommige vrouwen gaven dit expliciet aan, anderen minder expliciet. Dat maakt het als onderzoeker lastig om de respondenten in een categorie onder te verdelen. Dit kan als gevolg hebben gehad dat sommige vrouwen ten onrecht zijn ingedeeld in de categorie 'ambivalentie'.

De methodologische triangulatie, het gebruik van zowel diepte-interviews als documentenanalyse had als doel om een zo holistisch, rijk en generaliseerbaar beeld mogelijk te geven van een gevoelig onderwerp (Patton, 2015). De kans bestaat echter dat er vanwege de gevoeligheid van het onderwerp onvolledige of onjuiste informatie verkregen is. De respondenten zouden mogelijk te maken hebben gekregen met gevoelens van schaamte,

vanwege het taboe rondom hun ervaring. Er kunnen sociaal wenselijke antwoorden gegeven zijn tijdens het interview, waardoor er een vertekend beeld van de werkelijkheid kan zijn ontstaan (Evers, 2015).

De online gedeelde ervaringsverhalen zouden daarentegen opener en eerlijker kunnen zijn, aangezien de meeste verhalen anoniem of onder een schuilnaam zijn geplaatst. Het is echter belangrijk om op te merken dat er weinig informatie beschikbaar is over de schrijvers van deze verhalen. Het is bijvoorbeeld lastig te achterhalen of de gedeelde gevoelens daadwerkelijk werden ervaren door de schrijver, of dat ze mogelijk overdreven of verfraaid zijn. Als onderzoeker heb ik geen invloed kunnen uitoefenen op wat de betreffende persoon wel of niet deelde. Ook hier kan dus sprake zijn van het ontstaan van een vertekend beeld.

6.5 Aanbevelingen voor de praktijk

Uit het onderzoek is gebleken dat vrouwen met ambivalentie of spijt te kampen hebben met gevoelens van schuld, schaamte, zelfveroordeling, verdriet, boosheid en/of eenzaamheid. Het is gebleken dat het heersende beeld rondom moederschap effect heeft op hun zelfvertrouwen en zelfbeeld.

Een aanbeveling voor de praktijk zou zijn dat professionals zoals huisartsen, psychologen, medewerkers van consultatiebureaus, verpleegkundigen en geestelijke verzorgers worden geïnformeerd over de diverse ervaringen die bestaan omtrent moederschap en het effect dat het heersende beeld van moederschap hierop heeft. Het doel hiervan is dat deze professionals op de hoogte zijn van deze thematiek en hierdoor eventuele ontstane problematiek eerder kunnen herkennen bij de cliënten. Dit kan ertoe leiden dat de vrouwen adequate hulpverlening kunnen ontvangen als daaraan behoefte is. Het is hierbij van belang dat de professionals goed geïnformeerd worden over de rol die de sociale context hierbij speelt. Door professionals hier goed over te informeren wordt voorkomen dat de ervaringen van deze vrouwen wordt geïndividualiseerd.

Daarnaast is er uit dit onderzoek naar voren gekomen dat de vrouwen niet tot nauwelijks ruimte ervaren om hun gevoelens te delen met anderen. Toch is er wel een behoefte aan herkenning en aansluiting aanwezig. Een aanbeveling voor de praktijk zou zijn dat er een plaats geboden wordt waar de vrouwen hun verhaal kunnen delen met anderen. Hierbij kan gedacht worden aan het inzetten van geestelijk verzorgers. Geestelijke verzorgers zijn gespecialiseerd in een (gespreks-)ruimte bieden waarin zonder oordeel thema's zoals schuld,

schaamte en eenzaamheid samen onderzocht kunnen worden, waarna er bronnen aangeboord kunnen worden die helpend zijn (Jacobs, 2001).

Tevens kan geestelijke verzorging bijdragen aan humanisering omtrent dit thema, door bijvoorbeeld gespreksgroepen aan te bieden waarin thema's rondom diverse ervaringen van moederschap aan bod komen. Het humaniserende aspect van geestelijke verzorging kan bijdragen aan het doorbreken van de taboes en oordelen rondom ambivalentie en spijt bij het moederschap.

6.6 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Het huidige onderzoek laat zien dat er nog belangrijke leemtes zijn in het onderzoeksveld naar gevoelens over moederschap in relatie tot het heersende beeld omtrent moederschap. Zo komt er in deze studie naar voren dat een ongelijke rolverdeling tussen ouders een belangrijke rol speelt bij gevoelens van ambivalentie of spijt. Middels wetenschappelijk onderzoek zou er onderzocht kunnen worden of er minder sprake is van gevoelens van ambivalentie of spijt bij vrouwen als er sprake is van een gelijke zorgverdeling met de partner.

Tot slot is uit dit onderzoek gebleken dat er erg weinig bekend is over vrouwen met spijt van het moederschap in Nederland. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is dat er wordt onderzocht hoe groot de groep vrouwen is die spijt bij het moederschap ervaren in Nederland. Hierop aansluitend zou er ook vervolgonderzoek gedaan kunnen worden naar de omvang van de groep vrouwen met ambivalentie bij moederschap. Dit kan ervoor zorgen dat inzichtelijk wordt hoe relevant en urgent de thematiek is waarin gesproken wordt in dit onderzoek.

Literatuur

- Badinter, E. (1989). *De mythe van de moederliefde*. Amsterdam: Uitgeverij Rainbow Bv
- Baraitser, L. (2008). *Maternal encounters: The ethics of interruption*. Routledge.
- Baraitser, L. (2017). Foreword. In: Rye, G., Browne, V., Giorgio, A., Jeremiah, E., & Six, A. L. (Eds.). (2017). *Motherhood in literature and culture: Interdisciplinary perspectives from Europe*. Taylor & Francis.
- Baraitser, L. & Noack, A. (2007). “Mother Courage: Reflections on Maternal Resilience.” *British Journal of Psychotherapy*, vol. 23, no. 2, pp. 171–88, <https://doi.org/10.1111/j.1752-0118.2007.00016.x>.
- Baraitser, L. & Tyler, I. (2010). “Talking of Mothers.” *Soundings*, no. 44, pp. 117–27.
- Beattie, K. D. (2020). *Choosing Motherhood? An Empirical Phenomenological Inquiry Into the Experience of Maternal Ambivalence*. Carlow University.
- Boeije, H. (2023). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen*. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Braun, V. & Clarke, V. (2021). *Thematic analysis: a practical guide*. Thousand Oaks: Sage Publications Ltd.
- Browne, K. (2005). Snowball sampling: using social networks to research non-heterosexual women. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(1), 47–60. <https://doi.org/10.1080/1364557032000081663>
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek), (2022). *Emancipatiemonitor*. Den Haag.
- Chapman, E. & Gubi, P. M. (2019). An exploration of the ways in which feelings of “maternal ambivalence” affect some women. *Illness, Crisis & Loss*, 30(2), 92-106.
- D’Avelar, M. M. (2022). On regret: A sociological intersectional approach. *Social Sciences*, 11(2), 50.

- Dijk, E. (van) & Zeelenberg, M. (2005). On the psychology of 'if only': Regret and the comparison between factual and counterfactual outcomes. *Org. Behav. Hum. Decis. Process.* 97, 152–160. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2005.04.001>.
- Donath, O. (2015). Regretting motherhood: A sociopolitical analysis. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 40(2), 343-367.
- Donath, O. (2017). *Regretting Motherhood. A study*. U.S: North Atlantic Books.
- Douglas, S. J., & Michaels, M. W. (2004). *The mommy myth: The idealization of motherhood and how it has undermined all women*. Free Press.
- Ennis, L. R. (2014). *Intensive mothering: The cultural contradictions of modern motherhood*. Demeter Press.
- Evers, J. (2015) *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Garncarek, E. (2020). “Living with Illegal Feelings”—Analysis of the Internet Discourse on Negative Emotions towards Children and Motherhood. *Qualitative Sociology Review*, 16(1), 78-93.
- Guion, L. A., Diehl, D. C., & McDonald, D. (2011). *Triangulation: establishing the validity of qualitative studies*. University of Florida.
- Hays, S., & Baigent, B. (1998). The cultural contradictions of motherhood. *Canadian Woman Studies*, 18(2/3), 159.
- Heffernan, V., & Stone, K. (2021). # regrettingmotherhood in germany: Feminism, motherhood, and culture. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 46(2), 337-360.
- Hennink, M. M., Kaiser, B. N., & Marconi, V. C. (2017). Code saturation versus meaningsaturation: how many interviews are enough?. *Qualitative health research*, 27(4), 591-608.
- Jacobs, G. (2001). *De paradox van kracht en kwetsbaarheid. Empowerment in feministische hulpverlening en humanistisch raadswerk*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Jiao, M. (2019). Mothering and motherhood: Experience, ideology, and agency. *Comparative literature studies*, 56(3), 541-556.

- LaChance Adams, S. (2014). *Mad Mothers, Bad Mothers, and What a "Good" Mother Would Do: The Ethics of Ambivalence*. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.7312/lach16674>
- Laney, E. K., Hall, M. E. L., Anderson, T. L., & Willingham, M. M. (2015). Becoming a mother: The influence of motherhood on women's identity development. *Identity*, 15(2), 126-145.
- Matley, D. (2020). "I miss my old life": Regretting motherhood on Mumsnet. *Discourse, Context & Media*, 37, 100417.
- Moore, J., & Abetz, J. S. (2019). What do parents regret about having children? Communicating regrets online. *Journal of Family issues*, 40(3), 390-412.
- Mosselman, I. (2022). *Al die liefde en woede: moeder worden, een memoir*. Amsterdam: Atlas Contact.
- Nieto, E. P. (2021). Motherhood: Between Ambivalence and Regret. An Analysis of the Essay Film *Mater Amatísima* (2017) by María Ruido. *Beyond Identities: Interdisciplinary Perspectives on Gender*, 198.
- Nistelrooij, I., (van) & Waal, R. (van der) (2019). Moederschap en geboorte: relationaliteit als alternatieve ethische benadering. *Tijdschrift Voor Gezondheidszorg En Ethiek*. 2019;29:53–57
- O'Reilly, A. (Ed.). (2010). *Twenty-first century motherhood: Experience, identity, policy, agency*. Columbia University Press.
- O'Reilly, A. (Ed.). (2022). *Maternal Regret: Resistances, Renunciations, and Reflections*. Demeter Press.
- Parker, R. (1995) *Torn in Two: The Experience of Maternal Ambivalence*. London: Virago.
- Patton, M. Q. (1999). Enhancing the quality and credibility of qualitative analysis. *Health services research*, 34(5 Pt 2), 1189.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Piotrowski, K. (2021). How many parents regret having children and how it is linked to their personality and health: Two studies with national samples in Poland. *PloS One*, 16(7), e0254163.
- Piotrowski, K., Naudé, L., Sanna, K., Szramka-Pawlak, B., Kwarcínska, K., & Dzielínska, M. (2023). Perceptions of parenting among parents who regret having a child: a mixed-methods study. *Journal of Family Studies*, 1–24.
<https://doi.org/10.1080/13229400.2023.2241520>
- Raphael-Leff, J. (2010). Healthy maternal ambivalence. *Psycho-analytic Psychotherapy in South Africa*, 18(2), 57-73.
- Rich, A. (1976). *Of woman born: Motherhood as experience and institution*. WW Norton & Company.
- Sihto, T., & Mustosmäki, A. (2021). The Most Invisible Maternal Experience?: Analysing How Maternal Regret Is Discussed in Finland. In A. Fitzgerald (Ed.), *Women's Lived Experiences of the Gender Gap: Gender Inequalities from Multiple Global Perspectives* (pp. 109-120). Springer. Sustainable Development Goals Series.
https://doi.org/10.1007/978-981-16-1174-2_10
- Takševa, T. (2017). Mother love, maternal ambivalence, and the possibility of empowered mothering. *Hypatia*, 32(1), 152-168.
- White, M. & Epston, D. (1990). Story, knowledge and power. In: *Narrative Means to Therapeutic Ends*. New York- Londen: w. W. Norton & Company.
- Williamson, R. (2021). *“An exquisite suffering” : representations of maternal ambivalence in 21st century texts about motherhood*. University of Canterbury.
- Winnicott, D. W. (1994). Hate in the Counter-Transference. *The Journal of Psychotherapy Practice and Research*, 3(4), 348–356.

Bijlagen

Bijlage 1. Interview guide

Introductie & praktische zaken	<ul style="list-style-type: none"> • Bedanken voor meedoen • Informed consent formulier checken • Gelegenheid voor vragen • Duur van interview (45-60 minuten) vermelden <p><i>Opname aanzetten</i></p>	
<i>In geval van online interview</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Checken of geluid en beeld goed werken. • Vermelden dat bij haperingen in geluid, ik om herhaling zal vragen. 	
Topic	Vragen	Toevoegingen
Opening	<ul style="list-style-type: none"> • Kan je een korte schets geven van jouw leven als moeder? Partner ja/nee, hoeveel kinderen, leeftijden. 	<p><i>Kort houden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Zijn er eventuele bijzonderheden die belangrijk zijn om te vermelden?
Persoonlijke ervaring	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe ging de keuze voor moederschap? (had je een kindervens?) • Hoe ervaar jij het moederschap? • Wat bedoel je/wat zeg je als je spreekt over ambivalente/spijt gevoelens bij moederschap? 	<ul style="list-style-type: none"> • Rol van partner? • Kan je een concreet voorbeeld geven van een moment van ambivalente/spijt?
Dominante beeld	<ul style="list-style-type: none"> • Wat is volgens jou het gangbare verhaal/verwachtingspatroon en beeld rondom moederschap? 	<ul style="list-style-type: none"> • Verwachtingen? • Wat zie/hoor je? • Hoe word je benaderd? • Wat is een “goede moeder”? • Concreet voorbeeld waarin het dominante verhaal van moederschap naar voren komt? • Waar moet je aan voldoen voor jouw gevoel?

<p>Relatie eigen ervaring en dominante beeld</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Waar verschillen de beide verhalen? • Wat doet dit zojuist besproken verhaal omtrent moederschap met jou? 	<ul style="list-style-type: none"> • Is het passend? • Overeenkomsten? • Verschillen? • Kan je een moment beschrijven waarin beide verhalen schuurden? (of juist niet schuurden?) • Hoe ga je hiermee om? • Wat doet dat met je? • Hoe voel je je daarbij?
<p>Afsluiting</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zijn er nog dingen die we niet hebben besproken, maar die je nog wel wilt zeggen m.b.t. het onderwerp? • Mocht ik een aanvullende vraag hebben, zou ik dan weer contact op mogen nemen? • Interesse in ontvangen van transcript? • Interesse in ontvangen thesis? • Ken je nog anderen die mogelijk geïnterviewd zouden willen worden? <p>Bedanken voor deelname en tijd</p>	

Bijlage 2. Overzicht geraadpleegde websites documenten

Tabel 1

Overzicht Geraadpleegde Websites voor de Documenten

Website	Titel artikel of bericht
kekmma.nl	Soms denk ik: ik wil geen moeder meer zijn
grazia.nl	De oppositie: 'Moeder zijn is voor mij een last'
mynd.nu	Waarom ik het moederschap als isolement ervaar (en me dan weer voor schaam)
love2bemama.com	Ik hou van mijn kinderen maar sommige dagen wil ik weg
24baby.nl	Soms wil ik even geen moeder meer zijn 😞
ouders.nl/forum	Spijt
platformmeja.thehuddle.nl	Ik weet het even niet meer
platformmeja.thehuddle.nl	Kon ik maar...
zwangerschapspagina.nl	Als moederschap tegenvalt
zwangerschapspagina.nl	Het moederschap is niet zo mijn ding
zwangerschapspagina.nl	Moeder zijn vind ik niet leuk...
community.24baby.nl	Wat nou als je moeder zijn NIET leuk vindt?
kekmma.nl	'Ik vind het moederschap na een jaar nog steeds niet leuk'
reportersonline.nl	Spijt van je kind: 'Onvoorwaardelijke liefde? Hij stoot me alleen maar af.'
famme.nl	Plafonddiensten
fabulousmama.nl	Taboemoeder: 'Ik vind het helemaal niet leuk om moeder te zijn'
24baby.nl	Ik vind moeder zijn helemaal niet leuk
flair.nl	Spijt van je kind: 'Ik voelde geen liefde, alleen maar afkeer'
kidsenkurken.nl	Spijt, ik had liever geen kind gehad
platformmeja.thehuddle.nl	Spijtmoeder: Even voorstellen
platformmeja.thehuddle.nl	Even voorstellen
libelle.nl	Het moederschap valt Joke (54) zwaar: "Ik was liever kinderloos gebleven"
libelle.nl	Mariette (48): "Ik heb spijt van mijn kinderen"
me-to-we.nl	Petra (36): "Ik heb spijt van mijn kind."

Bijlage 3. Informatiebrief en informed consent

Informatie voor deelname aan afstudeeronderzoek master Humanistiek

[Werk]titel: Ambivalentie en spijtgevoelens bij moederschap

Officiële titel: Ambivalentie en spijtgevoelens bij moederschap. Een kwalitatief onderzoek naar ervaringen van moeders met ambivalente- en spijtgevoelens in relatie tot het dominante beeld omtrent moederschap.

Inleiding

Geachte deelnemer,

Met deze informatiebrief willen we u vragen of u wilt meedoen aan wetenschappelijk onderzoek. Meedoen is vrijwillig. U leest hier om wat voor onderzoek het gaat, wat het voor u betekent, en wat de voordelen en nadelen zijn. Wilt u de informatie doorlezen en beslissen of u wilt meedoen? Als u wilt meedoen, kunt u het formulier invullen dat u vindt in bijlage B.

Stel uw vragen

U kunt uw beslissing nemen met de informatie die u in deze informatiebrief vindt. Daarnaast raden we u aan om op de website van de Universiteit voor Humanistiek de [veelgestelde vragen van deelnemers aan onderzoek](#) te lezen. Zie:

<https://www.uvh.nl/onderzoek/onderzoek-aan-de-uvh/vragen-van-deelnemers-aan-onderzoek>

1. Algemene informatie

Dit onderzoek is goedgekeurd door de zogenoemde Ethische Commissie van de Universiteit voor Humanistiek. Een ethische commissie toetst of u als deelnemer juist wordt behandeld, of u de juiste informatie ontvangt en of er goed met uw gegevens wordt omgegaan. Het onderzoek is een afstudeeronderzoek bij de master Humanistiek aan de Universiteit voor Humanistiek.

2. Wat is het doel van het onderzoek?

In dit onderzoek wordt onderzoek gedaan naar vrouwen die ambivalente en/of spijtgevoelens ervaren omtrent moederschap. Er wordt onderzocht hoe deze ervaring in relatie staat tot het dominante beeld omtrent moederschap. Op deze manier wordt geprobeerd om meer te weten te komen over hoe heersende ideeën in de samenleving van invloed kunnen zijn op de ervaring van vrouwen. Het belangrijkste doel is om meer kennis op te doen over dit onderwerp, om zo meer begrip te bewerkstelligen voor vrouwen in deze positie. Ook wordt er geprobeerd om het dominante beeld omtrent moederschap kritisch onder de loep te nemen.

Hoe verloopt het onderzoek?

U wordt benaderd door Lenne Ike, de onderzoeker. Zij gaat tijdens een diepte-interview gegevens verzamelen over uw ervaring als moeder en uw ambivalente- en/of spijtgevoelens. Het interview duurt ongeveer anderhalf uur en zal worden opgenomen. De opname zal anoniem verwerkt worden in tekst. Alle opnames en uitgeschreven teksten zullen beveiligd opgeslagen worden op de Universiteit voor Humanistiek. Niemand behalve de onderzoeker kan daar bij.

3. Welke afspraken maken we met u?

We willen graag dat het onderzoek goed verloopt. Daarom maken we de volgende afspraken met u :

- U komt naar de afspraak.
- U neemt contact op met de onderzoeker in deze situaties:
 - U wilt niet meer meedoen met het onderzoek.
 - Uw telefoonnummer, adres of e-mailadres verandert.

4. Wanneer stopt het onderzoek?

- U wilt zelf stoppen met het onderzoek. Dat mag op ieder moment. Meld dit dan meteen bij de onderzoeker. U hoeft er niet bij te vertellen waarom u stopt.
- Het onderzoek stopt om andere redenen
- Het onderzoek is afgerond

Wat gebeurt er als u stopt met het onderzoek?

De onderzoeker gebruikt de gegevens die tot het moment van stoppen zijn verzameld.

5. Wat doen we met uw gegevens?

Doet u mee met het onderzoek? Dan geeft u ook toestemming om uw gegevens te verzamelen, gebruiken en bewaren.

Welke gegevens vragen we aan u?

Contactgegevens: naam, telefoonnummer en eventueel email-adres, zodat contact met u kan worden opgenomen.

Tevens worden uw gegevens omtrent uw ervaring als moeder gevraagd. Dit wordt volledig anoniem opgeslagen en verwerkt.

Waarom verzamelen, gebruiken en bewaren we uw gegevens

We verzamelen, gebruiken en bewaren uw gegevens om de vragen van dit onderzoek te kunnen beantwoorden. En om de resultaten (anoniem) te kunnen publiceren.

Hoe beschermen we uw privacy?

Om uw privacy te beschermen krijgt uw naam een code. Als uw gegevens worden verwerkt, wordt enkel die code gebruikt. Ook in rapporten en publicaties over het onderzoek kan

niemand terughalen dat het over u ging. Namenlijsten worden tijdens het onderzoek op een beveiligde locatie bewaard.

Wie kunnen uw gegevens zien?

Sommige personen kunnen wel uw naam en andere persoonlijke gegevens zonder code inzien. Dit zijn mensen die contact met u moeten opnemen en het onderzoek moeten uitvoeren. Dit betreft bij dit onderzoek enkel de onderzoeker Lenne Ike.

Hoelang bewaren we uw persoonsgegevens?

Uw contactgegevens worden bewaard gedurende de uitvoering en publicatie van het onderzoek. Daarna wordt deze vernietigd, tenzij u expliciet toestemming heeft gegeven om bijvoorbeeld uw naam openbaar te maken. Na vernietiging van de contactgegevens kan niet meer achterhaald worden welke onderzoeksgegevens bij welke deelnemer hoorde. Om aan te kunnen tonen dat er daadwerkelijk personen aan het onderzoek hebben deelgenomen worden toestemmingsformulieren digitaal bewaard op een veilige locatie gedurende maximaal 10 jaar. Deze zijn enkel voor de onderzoeker toegankelijk.

Hergebruik van onderzoeksgegevens

Onderzoeksgegevens zijn niet herleidbaar naar uw persoon en kunnen worden gedeeld met andere onderzoekers voor vervolgonderzoek, dan wel onderzoek in hetzelfde werkveld of voor onderwijsdoeleinden.

Wilt u meer weten over uw privacy?

- Wilt u meer weten over uw rechten bij de verwerking van persoonsgegevens? Lees dan de [Privacy Verklaring voor onderzoek](#) van de Universiteit voor Humanistiek.
- Heeft u vragen over uw rechten? Of heeft u een klacht over de verwerking van uw persoonsgegevens? Neem dan contact op met degene die verantwoordelijk is voor de verwerking van uw persoonsgegevens. Voor uw onderzoek is dat: Lenne Ike

6. Heeft u vragen?

Vragen over het onderzoek kunt u stellen aan Lenne Ike. De contactgegevens vindt u in bijlage A.

7. Hoe geeft u toestemming voor het onderzoek?

U vertelt de onderzoeker of u de informatie begrijpt en of u wel of niet wilt meedoen. Wilt u meedoen? Dan vult u het toestemmingsformulier in dat u bij deze informatiebrief vindt. U en de onderzoeker krijgen allebei een getekende versie van deze toestemmingsverklaring.

8. Bijlagen bij deze informatie

- A. Contactgegevens
- B. Toestemmingsformulier

Bijlage A)

Contactgegevens onderzoeker

Onderzoeker:

Lenne Ike

E-mail: lenne.ike@uvh.nl

Telefoonnummer: -

Scriptiebegeleider:

Mienke van der Brug

E-mail: -

Bijlage B)

Toestemmingsformulier deelnemer

[Werk]titel van het onderzoek: Ambivalentie en spijtgevoelens bij moederschap

Leest u a.u.b. de tekst en vink vervolgens elk hokje aan!

Voor de deelnemer:

- Ik heb de informatiebrief gelezen. Ook kon ik vragen stellen. Mijn vragen zijn goed genoeg beantwoord. Ik had genoeg tijd om te beslissen of ik meedoe.
- Ik weet dat meedoen vrijwillig is. Ook weet ik dat ik op ieder moment kan beslissen om toch niet mee te doen met het onderzoek. Of om ermee te stoppen. Ik hoef dan niet te zeggen waarom ik wil stoppen.
- Ik geef de onderzoekers toestemming om mijn gegevens te verzamelen en te gebruiken. De onderzoekers doen dit alleen om de onderzoeksvraag van dit onderzoek te beantwoorden.
- Ik begrijp dat de verzamelde onderzoeksgegevens worden hergebruikt voor vervolgonderzoek dan wel onderzoek in hetzelfde werkveld of onderwijs. Deze gegevens zijn niet herleidbaar naar mij.
- Ik weet dat voor de uitvoering van het onderzoek sommige mensen al mijn gegevens kunnen inzien. Die mensen staan in deze informatiebrief. Ik geef deze mensen toestemming om mijn gegevens in te zien voor deze controle.
- Ik wil meedoen aan dit onderzoek.

Mijn naam is (deelnemer):

Handtekening:

Datum : __ / __ / __

Voor de onderzoeker

Ik verklaar dat ik deze deelnemer volledig heb geïnformeerd over het genoemde onderzoek.

Als er tijdens het onderzoek informatie bekend wordt die de toestemming van de deelnemer zou kunnen beïnvloeden, dan breng ik hem/haar daarvan tijdig op de hoogte.

Naam onderzoeker:

Handtekening:

Datum: __ / __ / __
